

Kleio Didactica nr. 8

Tijdschrift van de
vereniging van docenten
in geschiedenis en
staatsinrichting
in Nederland (VGN)

KLEIO

23e jaargang nr. 9
november 1982

Suriname
schepping van Nederland

Inhoud

Suriname, een schepping van Nederland

Docentenhandleiding
Leerlingenmateriaal

Kroniek

Recensies

Adressen VGN

Algemeen Bestuur

Dr. N. J. Maarsen, *voorzitter*, Hazelaar-
straat 38, 4131 AC Vianen. Tel. 03473-
72749

Drs. W. A. Kattenberg, *vice-voorzitter*,
Aalsburg 2624, 6602 WG Wychen. Tel.
08894-14837

W. Bouwman, *1e secretaris*, Klooster-
straat 47, 5708 GM Helmond. Tel.
04920-34709

E. Boerhout, *2e secretaris*, Androsdreef
14, 3562 XA Utrecht. Tel. 030-617769

Mevr. H. Mulkens-Harmeyer, *penning-
meester*, Hoofdweg 116, 9484 TB Oude-
molen (Dr.). Tel. 5923-424

J. Engbers, *sectie (1) Pedak/Basisonder-
wijs*, Roest 2 Olland, 5491 XX St. Oeden-
rode. Tel. 04138-7138

T. van der Geugten, *sectie (2) Mavo/Lbo*,
Bruggestraat 22, 2314 BB Leiden. Tel.
071-413925

Drs. H. J. P. M. Ketelaars, *sectie (3)
Havo/Vwo*, Fluitersdreef 27, 6871 LR
Renkum. Tel. 08373-5958

R. van der Geest, *sectie (4) Tertiair
Onderwijs*, Plantsoen 71, 2311 KJ Leiden.
Tel. 071-125325

Drs. J. Harderwijk, *redactie Kleio*,
Dorpsstraat 54, 3611 AG Oud-Zuilen.

Mevr. D. H. Verhagen, *Didactiekcom-
missie*, Tiboel Siegenbeekstraat 28, 2313
HB Leiden. Tel. 071-122697

K. G. van Manen, *Onderwijsadviescom-
missie*, Beukenlaan 34, 3927 AK Rens-
woude. Tel. 08387-1661

Correspondenten

Sectie (1) Pedak/Basisonderwijs

Drs. C. G. van der Kooij, Winschoterweg
10, 9723 CG Roodehaan, tel. 05904-
1556

Sectie (2) Mavo/Lbo

S. Erich, Rysloane 15, 9283 XS Surhui-
zum, tel. 05123-1607

Sectie (3) Havo/Vwo

Mevr. drs. E. Karreman, Van Limburg
Stirumstraat 13, 3581 VA Utrecht, tel.
030-514052

Sectie (4) Tertiair Onderwijs

Drs. J. Baalbergen, Sandbergstraat 8,
1391 FL Abcoude. Tel. 02946-3207

Didactiekcommissie

H. van Duysen, Van Baerlestraat 65 IV,
1071 AR Amsterdam, tel. 020-799976

Onderwijsadviescommissie

Drs. H. Nolles, Stevensweg 22, 2141 VL
Vijfhuizen, tel. 02508-1934

Commissie Volwassenenonderwijs

F. Thijssen, Potgieterstraat 32 bis, 3532
VS, Utrecht, tel. 030-948310

Ledenadministratie en abonnementen

Leden van de VGN ontvangen Kleio kos-
teloos.

Aangifte, wijzigingen en opzegging van
het lidmaatschap **schriftelijk** meedelen
aan: **Administratie VGN, Vreeswijkstraat
319, 2546 AJ 's Gravenhage**. Aan nieuwe
leden wordt verzocht bij hun aangifte mee
te delen: naam, voorletters, eventueel
titel, huisadres, telefoonnummer, adres
van de school waar men de hoofdbetrek-
king heeft en ook de sectie of het soort lid-
maatschap waartoe men wenst te beho-
ren. Betaling na ontvangst acceptgiro-
kaart.

Niet-leden kunnen zich na goedkeuring
van het bestuur abonneren op Kleio à
f 65,— per jaar. Voor aanvraag richt
men zich tot de penningmeester van het
bestuur, Mevr. H. Mulkens-Harmijer,
Hoofdweg 116, 9484 TB Oudemolen.

Reglementair komen alleen diegenen in
aanmerking voor een abonnement, die
geen docent geschiedenis en staatsinrich-
ting zijn.

Contributies

Gewone leden

a. docenten PA's, Havo,	
Vwo en tertiair onderwijs	f 90,—
b. docenten Mavo, Lbo,	
basisonderwijs	f 60,—
c. buitengewone leden	f 55,—
d. studentleden	f 50,—

Leden, die minder dan 16 uur per week
lesgeven, kunnen in aanmerking komen
voor een verminderde contributie. Hiertoe
moet men een schriftelijk verzoek indie-
nen bij de penningmeester, met vermeld-
ing van naam, adres, naam van de school,
aantal te geven uren en de categorie waar-
toe men behoort.

Vermindering van contributie moet elk
jaar opnieuw worden aangevraagd voor 1
december van het nieuwe kalenderjaar.

Losse nummers

Losse nummers f 7,50 per ex.

Bij grotere aantallen losse nummers is
korting mogelijk. Gelieve tevoren contact
op te nemen met de penningmeester. Dit
geldt ook voor volledige nummers Kleio
Didactica.

Leerlingenmateriaal Kleio Didactica:
f 5,00 per ex., 5 tot 10 ex. f 3,50 per ex.,
meer dan 10 ex. f 3,00 per ex., meer dan
20 ex. f 2,50 per ex..

Bestelling geschiedt door overmaking van
het verschuldigde bedrag op giro 128701
t.n.v. penningmeester VGN te Den Haag,
onder vermelding van jaargang en num-
mer (plus aanduiding 'volledig nummer'
of 'leerlingenboekje') en aantal gewenste
exemplaren. Indien uitverkocht volgt te-
rugstorting op uw rekening.

Redactie Kleio Didactica

Mevr. J. Rijken, Maasstr. 72 A III
1078 HL Amsterdam, tel. 020-71 51 33

Mevr. M. Langenbach, Nieuwegein
B. Molenkamp, Uden

Redactie Kleio Didactica no 8

B. Molenkamp, Uden

Het geheel of gedeeltelijk overnemen van
artikelen is slechts toegestaan na schriftel-
ijke goedkeuring van de redactie.

Inzending kopij

Bij inzending van kopij gaat de redactie
ervan uit dat deze niet tevens elders ter
publicatie wordt aangeboden. Kopij gaar-
ne in tweevoud, op eenzijdig betypte vel-
len. Voorgedrukt kopijpapier wordt op
aanvraag toegezonden.

Waarom Suriname?

In hun dagelijkse leven worden onze leerlingen regelmatig geconfronteerd met discriminerende uitspraken over Surinamers die zich voor of tijdens de onafhankelijkheid van Suriname in Nederland gevestigd hebben. Over de motieven van deze migranten bestaat in Nederland veel onbegrip dat voor een deel te verklaren is door het feit dat men hier niet op de hoogte is van de situatie waarin men in Suriname verkeert. Bovendien wordt dan voorbij gegaan aan het gegeven dat de heden-daagse situatie daar een creatie is van drie eeuwen koloniale politiek, die meer gericht was op de belangen van het moederland dan van de kolonie. Tegen deze achtergrond moet de keuze van één centraal thema gezien worden: de wording van de huidige gesegmenteerde samenleving, waarbij de economische verhoudingen een belangrijke rol gespeeld hebben. Dit maakt ook de ondertitel van het thema begrijpelijk. Voorts moeten we goed voor ogen houden dat een logisch uitvloeisel van deze samenleving de migratie is geweest.

De hoofddoelstelling van deze lessenreeks is dan ook: het moet de leerlingen duidelijk worden dat het optreden van de Nederlanders in Suriname heeft bijgedragen tot de opbouw van een samenleving waarin een aantal spanningen zijn ingebouwd en dat uit dien hoofde reeds de massale emigratie uit de zeventiger jaren te verklaren is.

Probleemgerichte benadering

We kiezen hier dus voor een probleemgerichte benadering met meerdere aspecten: de wording van een samenleving en de vlucht uit die samenleving en we gaan ervan uit dat leerlingen van 14 à 15 jaar in staat zijn dit probleem te bevatten, waarbij uiteraard niet verlangd wordt dat ze dit probleem ook oplossen. Geschiedenis signaleert immers alleen problemen, tracht die te doorgronden en daarop het beleid of de houding te bepalen. Dit betekent in concreto dat we hopen dat – als leerlingen de draagwijdte van het probleem gesnapt hebben, zij ook naar bevind van zaken zullen handelen. Dit wordt dan bedoeld als we zeggen dat geschiedenis mensen handelingsbekwaam maakt, althans de mogelijkheid daartoe biedt.

Overschatten we hier de beginsituatie? Het valt te bezien en de praktijk heeft uitgewezen dat een concrete benadering – zoals in dit thema – leerlingen een heel eind op weg helpt. Wellicht is hier en daar een tekst wat te moeilijk, maar met behulp

van de docent moeten ook die problemen opgelost kunnen worden. Tijdens het zoeken naar teksten is ook met een schuin oog gelet op Mavo-leerlingen en in hoeverre deze poging is geslaagd is niet aan mij om te beoordelen, maar wellicht kunnen de docenten, die zich vooral richten op de Mavo-leerlingen uit het materiaal een keuze maken en daarbij ook aangepaste opdrachten maken.

Met dit thema beogen we ook dat leerlingen een aantal historische begrippen leren omschrijven en toepassen. In de teksten vinden we de volgende begrippen terug: acculturatie, spreiding van bevolking, Creool, Marron/Bosneger, imperialisme, slavernij, slavenhaler, huisslaven, plantage-slaven, houtslaven, vrijen, heer, meester, plantagekolonie, emancipatie, missie, zending, West-Indische Compagnie, gesegmenteerde samenleving, ras(sentegeningstelling), klasse(tegenstelling), migratie, Hindostaan, Javaan, Chinees, cultuur, maatschappelijke verhouding, bourgeoisie, octrooi, economische verhoudingen, grootlandbouw, kleinlandbouw, nomaden, industrialisering, infrastructuur, proletariaat, kapitalist, sociale ongelijkheid, onafhankelijkheid, politiek en economisch, Indiaan, ruilhandel, concurrentie. Ook is aandacht besteed aan de algemene vaardigheden zoals: het vergelijken van kaarten met elkaar, het vergelijken van tekst en kaart en omgekeerd, het omzetten van tabellen in grafieken en daaruit conclusies trekken, het kunnen voeren van een discussie, en het kunnen schrijven van een opstel.

Doelstellingen

Deel I

- de ligging van Suriname kunnen omschrijven.
- het klimaat van Suriname kunnen noemen. Dit is nodig omdat vanwege het klimaat het werken op de plantages, zelfs voor mensen die tropische temperaturen gewend zijn, zwaar is te noemen.
- de huidige woonplaats van de verschillende rassen kunnen noemen. Duidelijk kan dan worden dat Indianen en Bosnegers reeds door hun woonplaats buiten de samenleving verkeren.
- het expliciet oefenen in het vergelijken van kaarten met elkaar. De 'oude' kaart is bijgevoegd om de leerlingen te laten uitzoeken waar de veranderingen in de landsgrenzen hebben plaats gevonden en hoe Brits Guiana ontstaan is. Het moet de leerlingen opvallen dat de kaart uit 1770 geen grenzen vertoont en de latere kaart

wel. Na het Engelse tussenbestuur rond 1800 heeft Nederland dit gebied aan Engeland moeten afstaan.

Deel II

Dit onderdeel heeft tot doel (onder meer) dat de leerlingen:

- enkele kenmerken van een plantagekolonie kunnen opnoemen;
- de relatie plantage-economie slavernij kunnen leggen;
- de toestand van de oorspronkelijke bewoners kunnen omschrijven;
- het verzet van de Indianen kunnen verklaren;
- de Indianen als rechtmatige eigenaars van de grond in Suriname kunnen noemen;
- de gevolgen van het contact tussen Europeanen en Indianen kunnen beschrijven;
- de overtocht van de slaven van Afrika naar Suriname kunnen beschrijven;
- de relatie slaaf-meester kunnen analyseren;
- het verschil in levensomstandigheden van de slaven als gevolg van de slavenberoepen kunnen verklaren;
- het ontstaan van de bosnegerstammen kunnen verklaren;
- verschillende soorten slavenverzet kunnen opnoemen;
- oorzaken van de slavenemancipatie kunnen noemen;
- de sociale, economische en culturele gevolgen van de slavenemancipatie kunnen beschrijven.

In dit deel worden de volgende vaardigheden getraind:

- teksten vergelijken met elkaar;
- 'geleerde' historische feiten uit vroegere teksten kunnen toepassen op latere teksten;
- tabellen kunnen omzetten in grafieken en daaruit conclusies kunnen trekken;
- argumenten en waarden/normenpatronen kunnen verbinden (bijvoorbeeld een oordeel over de slavernij moet gegeven worden vanuit het normenpatroon uit die tijd en met argumenten uit die tijd)

Deel III

- Met dit deel wordt beoogd dat leerlingen:
- de overheersing van de Nederlandse cultuur kunnen aantonen;
- de voor- en nadelen van die overheersing kunnen noemen;
- kunnen verklaren dat het Nederlands in het huidige Suriname de voertaal is;
- de oorzaken en de gevolgen van het ontstaan van de groepen contractarbeiders kunnen noemen;

- de maatschappelijke verhoudingen in de verschillende perioden kunnen opnoemen en de veranderingen kunnen verklaren;
- de ingroei van de Indianen en de Bosnegers in de huidige maatschappij kunnen analyseren en de problemen kunnen opnoemen;
- de migratie als inherent aan de samenleving kunnen analyseren;
- de problemen van de emigranten naar Nederland kunnen opnoemen;
- verschillende groepen emigranten en hun motieven kunnen onderscheiden.

Vaardigheden:

Naast de in deel twee genoemde vaardigheden kunnen in dit deel nog ter sprake komen:

- het betrekkelijk maken van de eigen cultuur en het kunnen opbrengen van waardering voor het andere;
- het ter discussie stellen van het vooruitgangsoptimisme.

Suggesties voor verdere verwerkingsopdrachten

Dramatische werkvormen:

- rollenspel over het thema de 'slavenha-ler'
- tableau-vivant over de verhouding slaaf-meester
- interview met een Indiaan die zich moet aanpassen
- rollenspel dagindeling slaaf c.q. meester op de plantage

Het schrijven van een opstel over een van de volgende titels:

- het contact tussen Indianen en Europeanen
- de Marron als held
- de noodzaak (of niet) van slavernij in Suriname
- de belevenissen van een slaaf op de overtocht van Afrika naar Suriname
- een dag uit het leven van een plantage-eigenaar
- de bevrijdingsdag van de slaven
- het brandmerken van slaven

Het voeren van een discussie over een van de volgende stellingen:

- economie, gericht op streven naar winst, werkt uitbuiting in de hand
- de emigratie van de Surinamers naar Nederland is een noodzakelijk gevolg van de handelingen van de Nederlanders in Suriname in het verleden
- de Indianen als oorspronkelijke bewoners hadden meer rechten moeten krijgen

'Creatieve' opdrachten:

- affiche ontwerpen als protest tegen overtocht van slaven naar Suriname

- het tekenen van een Bosnegerdorp
- verhouding slaaf-meester tekenen
- het ontwerpen van een plantage

Gebruikte c.q. geraadpleegde boeken of tijdschriften:

- W. Ahlbrinck C.s.s.R., *Op zoek naar de Indianen. Verslag van een expeditie naar de Zuidgrens van Suriname ter opsporing en bestudering van twee onbekende Indianenstammen: De Wama's en de Wajani-koele's*. Kon. Instituut van de Tropen Amsterdam 1956.
- J.M.M. van Amersfoort, *Suriname*. Landendocumentatie. Kon. Instituut van de Tropen, Amsterdam 1975.
- J.L.F. Dankelman C.s.s.R., *Peerke Don-ders, schering en inslag van zijn leven*. Gooi en Sticht b.v. Hilversum 1982.
- A.Th. van Deursen, *De Surinaamse neger-slaaf in de negentiende eeuw*. in: T.v.G. jrg. 88, afl. 2, 1975, p. 210 - 224.
- W. van Dijk en C.E.G. Getrouw, *De ontwikkeling van de Surinaamse geschiedenis*. Paramaribo/Zeist, mei 1961¹.
- P. Kloos, *Amerindians of Surinam*, in: W. Dostal (ed.), *The situation of the Indian in South America*, p. 348.
- J. Fontaine (red.), *Uit Suriname's historie. Fragmenten uit een bewogen verleden*. De Walburg Pers, Zutphen 1980.
- Cornelis Ch. Goslinga, *A short history of the Netherlands Antilles and Surinam*, Nijhoff, the Hague 1979.
- Th. Haddering e.a., *De aarde, onze woon-plaats, Suriname*. Wolters-Noordhoff, Groningen 1972.
- J.J. Hartsinck, *Beschrijving van Guiana*, S. Emmering, Amsterdam 1974, 2 delen. Ongewijzigde herdruk van de originele editie, Amsterdam 1770.
- Albert Helman, *Cultureel mozaïk van Suriname. Bijdrage tot onderling begrip*. De Walburg Pers, Zutphen 1978.
- J. de Hoog, *Een land in opkomst*. Uitg. etnografisch museum te Delft, 1958.
- Internationale Spectator*, d.d. 22 september 1974. Reeks artikelen over de Ontwikkelingssamenwerking met Suriname.
- Andries de Jong, *Suriname onafhankelijk*. Nieuwschrift no. 11, 1974. Uitg. Wij en Sjalom.
- Peter Kloos, *Het indianenprobleem in Zuid-Amerika*. Van Gorcum, Assen 1974.
- Peter Kloos, *Galibi, een Karaibendorp in Suriname*. Paramaribo 1975.
- A. de Kom, *Wij slaven van Suriname*. z.j. en z.p.
- G.J. Kruijer, *Suriname. De problemen en hun oplossingen*, AULA, Het Spectrum 1977.
- Dr. G.J. Kruijer, *Suriname en zijn buurlanden. Lichtplekken in het oerwoud van*

Guyana. J.A. Boom en Zoon, Meppel 1960, derde herz. druk.

Het laatste hoofdstuk. Een analytisch verslag van het overleg en de ontwikkelingen rond de onafhankelijkheid van Suriname in 1974 en 1975 door Benny Ch. Ooft, Utrecht, maart 1976.

Ursy M. Lichtveld en Dr. Jan Voorhoeve (samenstellers), *Suriname: Spiegel der Vaderlandse kooplieden. Een historisch leesboek*. Tjeenk Willink, Zwolle 1958.

R.A.J. van Lier, *Samenleving in een grensgebied. Een sociaal-historische studie van de maatschappij in Suriname*. Den Haag 1949.

N.B. Er is een tweede druk uit 1971 die de jongste gebeurtenissen onder de loop neemt. Ondanks verwoede pogingen ben ik er niet in geslaagd dit boek in handen te krijgen. Op verschillende bibliotheken was dit boek zoek geraakt. Kennelijk een waardevol boek.

R. van Lier, *Suriname omstreeks 1850. 22 Tekeningen en aquarellen door Hendrik Huygens (1810 - 1867)*. S. Emmering, Amsterdam 1978.

Dr. J.M. van der Linde, *Surinaamse suikerheren en hun kerk. Plantagekolonie en handelskerk ten tijde van Johannes Basseliers, predikant en planter in Suriname, 1667 - 1689*. H. Veenman en Zonen N.V. Wageningen 1966.

Bernard Martin, *Slavenhandel*. Fibula - Van Dishoeck, Bussum 1974.

M. Müller, *Tien jaren Surinaamse guerrilla en slavenopstanden, 1750 - 1759*. in: T.v.G. jrg. 86, afl. 1, 1973, p. 21 - 51.

O.S.G.N., *Suriname. Van slavernij naar onafhankelijkheid. De geschiedenis van Suriname 1674 - 1974*. Integraal verslag van het congres van de O.S.G.N. gehouden op 9, 10, 11 april 1974 te Amsterdam.

Hetty Paërl, *De geschiedenis van Suriname*, S.U.A. Amsterdam 1975.

Willem van de Poll, *Suriname. Een foto-reportage van land en volk*. W. van Hoeve, 's-Gravenhage 1949.

Dr. R. Reinsma, 1863. *Een merkwaardige episode uit de geschiedenis van de slavenemancipatie 1963*. Van Goor en Zonen, Den Haag.

J.P. Siwipersad, *De Nederlandse regering en de afschaffing van de Surinaamse slavernij (1833 - 1863)*, Groningen/Castrium 1979.

Jc. van der Smitten, *Beschouwingen over de kolonie Suriname, in verband met een ontwerp tot emancipatie der slaven, 2 delen*. Amsterdam 1849.

M.D. Teenstra, *Emancipatie der slaven. Bijdrage tot eene nadere beschouwing van den tegenwoordigen toestand der kolonie Suriname*. Oomkens J. Zoon. Groningen 1855.

De uitputting van Suriname. SUN, oktober 1970.

Robert van Waesberge, *Suriname, een stukje derde wereld.* Novib, april 1976, 3e oplage.

Ir. J.Tj. Wassink, *Kijk op Suriname.* Elsevier, Amsterdam/Brussel 1980.

J. Wolbers, *Geschiedenis van Suriname.* S. Emmering, Amsterdam 1970. Onveranderde herdruk van de originele editie, Amsterdam 1861.

Kroniek

Conferentiedagen Projectonderwijs in de school

Het werkverband Projectonderwijs van de projectgroep AB van het Algemeen Pedagogisch Studiecentrum organiseert enkele conferentiedagen voor schoolleiders, projectleiders, leden van onderwijscommissies en leraren die zich bezig willen houden met de vraag hoe projectonderwijs zo kan worden verankerd binnen de onderwijskundige en organisatorische structuur van de school, dat het geen geïsoleerde aangelegenheid blijft.

In eerste instantie richten we ons op scholen voor voortgezet onderwijs, waarbinnen door enkele docenten al ervaringen met een vorm van projectonderwijs zijn opgedaan.

Doelen van de conferentie zijn:

- zicht bieden op de relatie tussen onderwijskundige en organisatiekundige aspecten van de school;
- analyse van de eigen schoolsituatie en (eventuele) aanzet tot een ontwikkelingsstrategie.

De werkwijze zal bestaan uit het afwisselend aanbieden van informatie/theorie en het toepassen daarvan op een casus en de situatie in de eigen school.

Deelname bij voorkeur door meerdere personen uit één school.

De conferentie vindt waarschijnlijk plaats van donderdagavond 9 december t/m zaterdagmiddag 11 december 1982.

Na telefonische opgave wordt een aanmeldingsformulier toegestuurd.

(Marijke Assink, APS, tel. 020-441815, t. 313)

Beurzen voor studie en oriëntatie in de Verenigde Staten

Voor Nederlandse docenten en deskundigen bij het voortgezet onderwijs zijn beurzen beschikbaar voor studiereizen naar de Verenigde Staten in het schooljaar 1983-1984.

I. FULBRIGHT BEURZEN voor deelneming aan het Summer Seminar in American Studies aan de University of Minnesota in Minneapolis

Periode:

1 juli tot 31 augustus 1983

Vereist:

- onderwijsopdracht in Engels, Aardrijkskunde, Geschiedenis of Maatschappijwetenschappen aan een Nederlandse school voor voortgezet onderwijs

- minimaal 3 jaar leservaring

- leeftijd tot 45 jaar

- voorkeur gaat uit naar degenen die niet eerder in de Verenigde Staten zijn geweest

Toelage:

\$ 1.800

- vergoeding van reiskosten naar en binnen de Verenigde Staten

Sluitingsdatum:

1 februari 1983

II. FULBRIGHT BEURZEN voor het bestuderen van (ontwikkelingen) in het Amerikaans voortgezet onderwijs: *Individueel Programma*

Periode:

60 dagen in het schooljaar 1983-1984 (niet in de schoolvakanties)

Vereist:

- gedegen kennis en erkende deskundigheid op het gebied van het Nederlandse voortgezette onderwijs (direkteuren en dekanen van scholen van voortgezet onderwijs, rectoren en studieleiders van instellingen voor lerarenopleiding, inspecteurs voor voortgezet onderwijs, specialisten voor leerplanontwikkeling, etc.)

- vermogen en mogelijkheid de Amerikaanse ervaring ten dienste te stellen van het Nederlands onderwijs

- leeftijd tot 50 jaar

- voorkeur gaat uit naar degenen die niet eerder in de Verenigde Staten zijn geweest

Toelage:

- \$ 3.300

- vergoeding van reiskosten naar en binnen de Verenigde Staten

Sluitingsdatum:

1 februari 1983

Brochures en aanmeldingsformulieren
NETHERLANDS AMERICA COMMISSION FOR EDUCATIONAL EXCHANGE

Nieuwe Spiegelstraat 26, 1017 DG Amsterdam (020-242435)

Docentengids voortgezet onderwijs

De tweedelinge, losbladige *Docentengids voortgezet onderwijs* verschijnt onder auspiciën van de Vereniging Samenwerkende Landelijke Pedagogische Centra. Aflevering 21 van juli 1982 bevat de volgende nieuwe of gedeeltelijk nieuwe artikelen: *Examens, HBO (toelating), Inrichting Scholengemeenschappen AVO/LBO I (leerlinglessen) en II (leraarlessen), LEAO, LHNO* (in rubriek 2: *Wettelijke regelingen*); *Voortgezet basisonderwijs* (in rubriek 3: *Macrostructuren en ontwikkelingen*); *CEVO, O & W, Onderwijsraad, Onderwijswinkels* (in rubriek 4: *Organisaties en commissies*); *Project Ar-*

beidservaringsleren (in rubriek 7: *Projecten*); *Diploma's* (in rubriek 9: *Schoolpraktijk*); *Informatica, Maatschappijleer, Muziek* (in rubriek 10: *Vakken*). De DGVO is een uitgave van Van Loghum Slaterus te Deventer. Te bestellen bij de boekhandel (f 160,—).

Op weg naar een onderwijsgeschiedenis

De discussie over de noodzaak en mogelijkheden tot vernieuwing van het geschiedenisonderwijs is in Nederland, vooral als gevolg van de voorgestelde herstructurering van het voortgezet onderwijs, fundamenteeler dan ooit op gang gekomen. Een belangrijke vraag daarbij is o.a. hoe geschiedenis een eigen bijdrage kan leveren in de ontwikkeling naar bredere leergebieden, waarnaar zoals het zich laat aanzien de eerste fase van het voortgezet onderwijs in de toekomst inhoudelijk gestructureerd zal worden.

Op een onlangs op de Gelderse Leergangen te Nijmegen gehouden conferentie werd de gehele problematiek rond noodzaak en vernieuwing van het geschiedenisonderwijs aan de orde gesteld. De referaten die op deze conferentie zijn gehouden zijn intussen gebundeld; samen met conclusies en perspectieven.

In een korte inleiding schetst Hermans, hoofddocent geschiedenis aan de Gelderse Leergangen, de ernst van de situatie. Toebes, vakdidaktikus geschiedenis aan de KU te Nijmegen, geeft vervolgens de noodzaak tot vernieuwing aan op grond van diepgaande maatschappelijke veranderingen. Hij noemt belangrijke op mensen maatschappijgerichte onderwijsprojecten. Lorenz, medewerker aan de afdeling theoretische geschiedenis van de VU te Amsterdam, verdedigt de noodzaak en de mogelijkheden tot vernieuwing op wetenschapstheoretische gronden. De werkgroep maatschappijgeschiedenis van de Gelderse Leergangen doet dat om te komen tot meer leerling- en maatschappijgericht onderwijs. Kattenberg, medewerker geschiedenis aan de Gelderse Leergangen, tenslotte trekt een aantal conclusies en geeft mogelijke lijnen van ontwikkeling aan naar de toekomst.

Zie verder: *'Op weg naar een onderwijsgeschiedenis'*, uitg. Malmberg b.v., Den Bosch 1982.

Recensies

School en didaktiek

De Geschiedenis van de 'Nederlandse' Antillen/Historia di Antia, verteld en getekend door Hetty Paërl van Driel, Socialistische Uitgeverij Amsterdam, Amsterdam 1980, ISBN 9062220606, ongenummerde blz. (54), prijs f 12,50.

Dit boekje over de geschiedenis van de Nederlandse Antillen is voor de jonge Nederlands- en Papiamentstalige lezers bestemd; de tekst is dan ook op iedere bladzijde in beide talen afgedrukt.

De bedoeling van deze publikatie is duidelijk: zoveel mogelijk informatie in kort bestek aan een groot publiek brengen. Dit loffelijk streven mag zeker geslaagd genoemd worden voor de tientallen strips, die als basis dienen voor het verhaal – hoe wel het visuele beeld niet altijd overeenkomt met de historische werkelijkheid.

Over de inhoud van de tekst kan ik erg kort zijn. De schrijfster propageert een typisch marxistische geschiedbeschouwing voor het interpreteren van het Antilliaans verleden. De uitbuitende, gewelddadige, kapitalistische 'kolonialisten' worden geplaatst tegenover de armoedige, hongerende, lijdende en onderdrukte massa. Nergens is er sprake van enige nuancering: de sociale stratificatie en de economische differentiatie van het oude Antilliaanse patroon tot ± 1920 is de schrijfster blijkbaar onbekend of ze gaat er bewust omheen. Het verleden wordt, als het zo uitkomt, ook vervalst: niet kloppende cijfers en jaartallen; slaven die zich blijkbaar iedere dag verzetten (heroïsme); enorme kapitaalwinsten der blanken zonder dat er gewezen wordt op de gemaakte onkosten; Nederlanders die *alle* Indianen van Nieuw-Nederland hebben uitgeroeid; door middel van de tekeningen de indruk geven dat alle Antillianen afstammen van zwarte slaven; negeren dat in de jaren 1930-1960 vele Antillianen op Aruba en Curaçao een redelijke broodwinning via de oliemaatschappijen verdienden; het doen voorkomen alsof de brand van Willemstad in 1969 een massale volksoptstand was; het verzinnen van Navovlootoefeningen die de Antilliaanse bevolking zouden moeten intimideren etc.

Een bepaalde situatiebeschrijving over Aruba lezend, moest ik wel even met mijn ogen knippen, omdat ik er op die bewuste dag in augustus 1977 in Oranjestad zelf bijstond. Volgens de schrijfster gebeurde er na de stakingen en demonstraties het volgende: 'Delen van de stad werden door vanuit Curaçao aangevoerde oproerpolitie

afgesloten. Nederlandse mariniers werden met vuurwapens tegen de betogers ingezet.' Misschien raadt u het al: op één dag werd de straat voor het politiebureau (80 meter) afgezet en er werd geen enkele marinier ingezet!!

Helaas moet ik deze uitgave negatief beoordelen omdat doelbewust misleidende informatie verstrekt wordt om de nietsvermoedende lezer te indoctrineren. Een voorbeeld van marxistische geschiedschrijving op haar slechtst.

R.R. Donk

M. Chamalaun, H.T. Waterbol (red.), Voltooid verleden tijd? Een hedendaagse kijk op de prehistorie. Intermediair Bibliotheek, Amsterdam 1980, 259 blz., talrijke zwart-wit afbeeldingen, f 34,75.

Historici behoren niet tot de groep aan wie zoveel maatschappelijke mobiliteit wordt toegeschreven, dat zij in aanmerking komen voor toezending van *Intermediair*. Voor hen en anderen die niet interessant zijn voor dit aangeklede vakaturesblad, én voor hen die vergeten zijn de stukken uit te knippen, zijn 15 artikelen over prehistorie gebundeld in een paperback.

Tezamen geven de opstellen een verrassend actuele kijk op het archeologenbedrijf in Nederland en door Nederlanders. Waterbol begint de bundel met een schets van het vak. Vanuit zijn opvatting dat archeologie weinig meer is dan een methode of een techniek (blz. 12), betuigt hij ingenomenheid met de heel verschillende wegen waarlangs men in ons land gekwalificeerd archeoloog kan worden.

Na deze beschouwing over de aard van het vak geven de stukken 2 t/m 5 een beeld van de prehistorie van ons land. Louwe Kooijmans geeft in zijn bijdrage eerst een schildering van het leven van jagers bij Bergschenhoek aan het begin van het neolithicum en presenteert vervolgens een uitvoerige wetenschappelijke verantwoording van het beeld. De bijzondere conserverende eigenschappen van de bodem in het laagland hebben unieke dingen bewaard.

Met meer dan gewone aandacht lezen we het stuk van Stapert over het middenpaleolithicum in Nederland. Ondanks de afstandelijke toon heeft het artikel toch het karakter van een getuigenverklaring in het proces Vermaning, een zaak die de archeologie in Nederland geen goed heeft gedaan.

Meer technische aspecten komen aan de orde in twee hoofdstukken van Van der Leeuw en Butler over aardewerk en metallurgie. In het panorama van de prehistorie is terecht veel ruimte gegeven aan de economische basis van de vroege samenle-

Suriname

schepping van Nederland

Kleio Didactica 8

Een uitgave van de
vereniging van docenten
in geschiedenis en
staatsinrichting
in Nederland (VGN)

Bij deze opdrachten moet je gebruik maken van de kaarten.

1. Aan welke landen grenst Suriname tegenwoordig?
2. Waar liggen de meeste steden en waarom vooral juist daar?
3. Teken een kaart van Suriname en verwerk daarin:
 - a. De kuststrook, de savannen en het binnenland. Doe het wel op schaal.
 - b. De ontdekkingen van de expeditie.
4. Suriname is vroeger groter geweest. Bekijk de Caart van Guiana die ongeveer in 1700 gemaakt is.
 - a. Door welke gebieden werd Hollands Guiana toen begrensd?
 - b. Waarom is op deze kaart het binnenland zo leeg?
5. Welke namen van rivieren vind je op beide kaarten?
6. Welke namen van steden vind je op beide kaarten?

Hfd. 2 Spreiding van de bevolking

sen en grassen (savannen). De breedte van deze strook is ongeveer 60 km. Ten zuiden hiervan begint het dichte oerwoud dat doorloopt tot aan de zuidgrens van Suriname. Het binnenland is door verschillende expeditie steeds meer bekend geworden. Deze expeditie hebben geleid tot de ontdekking van heuvel- en bergruggen, zoals het Nassau-gebergte, het Lelygebergte en de Emmaketen ten noorden van het Wilhelminagebergte. Rivieren en kreek vormen ook in het binnenland de natuurlijke toegangswegen, maar men kan er alleen maar met korjalen (boomstamkano's) op varen.

Om de spreiding van de bevolking goed aan te geven kunnen we Suriname het beste indelen in drie zones, die van Oost naar West over de volle breedte van het grondgebied liggen. De grenzen daarvan lopen min of meer parallel met de breedtegraden. Deze drie zones zijn dan het Achterland, het Middenland en het Voorland.

2.1 Het Achterland

Dit gebied strekt zich uit van de zuidgrens af noordwaarts tot ongeveer de noordgrens van het Van-Blommensteinmeer (het zogenaamde Stuwmeer), dus iets ten zuiden van de 5e breedtegraad. Wat wij dus tot het Achterland rekenen beslaat driekwart van het grondgebied, maar wordt door nog geen 15% van het totaal aantal mensen bewoond.

De oorspronkelijke bewoners van dit noordoostelijk uithoekje van Zuid-Ameri-

ka, de Indianen, maken vandaag nog geen 3% van de totale bevolking uit (10.000 in aantal) en leiden in het Achterland nog steeds een nomadisch of half-nomadisch bestaan.

In het Achterland treffen we ook de Bosnegers aan, die in totaal een kleine 13% van de landsbevolking uitmaken en afstammelingen van allerlei ontvluchte slaven zijn.

2.2 Het Middenland

Deze strook land is, samen met het Overgangsgebied, ongeveer 60 km breed, en omvat bijna 15% van het grondgebied, waarop 20 tot 25% van het totale inwonertal van Suriname woont.

In dit gebied bevinden zich ook plaatsjes als Albina, Moengo, Bersaba en Republiek.

Van de mensen die dit gebied bewonen

behoren de meesten tot de Hindostanen en Javanen, die nu samen ongeveer 50% van de totale bevolking vormen.

Deel II

2. Kaart van Guyana uit ± 1700 .

2.3 Het Voorland

Deze strook van zowat 40 km breed, strekt zich noordwaarts uit tot de modderige zee kust, en bevat de meeste oude plantages en nieuwere polders. In dit Voorland, het dichtst bevolkte en meest ontgonnen deel van Suriname, ligt ook de hoofdstad Paramaribo en geheel in het westen het op één na grootste, maar toch veel kleinere 'stadje' Nickerie.

Een gebied dat maar zowat 10% van het totale grondgebied beslaat, wordt dus bewoond door bijna twee/derde van de gehele bevolking, die tegenwoordig bestaat uit ongeveer 350.000 personen.

We treffen er Creolen, Hindostanen, Javanen, Chinezen en Europeanen aan.

1. Als je het totaal aantal inwoners stelt op 350.000, hoeveel daarvan wonen dan in het Voorland?
2. Waar bevindt zich het meest vruchtbare gebied?
3. Zoek op: een omschrijving van de bevolkingsgroep die Creolen wordt genoemd.
4. Maak een lijstje van de verschillende groepen mensen die we in Suriname aantreffen.
5. Maak een lijstje van de verschillende werelddelen waar de voorouders van de huidige bewoners van Suriname vandaan komen.

Het ontstaan van een slavensamenleving

Hfd. 1 De oorspronkelijke bewoners

In de 15e en 16e eeuw gingen Europeanen steeds meer en steeds langere tochten maken om landen te ontdekken. In het voetspoor van Columbus hadden al vele ontdekkingsreizigers voet aan wal gezet in Zuid-Amerika en kennis gemaakt met de daar aanwezige bevolking, die zij Indianen gingen noemen, omdat zij dachten Indië ontdekt te hebben. In dit hoofdstuk houden we ons bezig met deze oorspronkelijke bevolking.

1.1 Strijd tussen Indianen en Europeanen

Eerst even een kort overzicht van de gebeurtenissen:

23 april 1595 Domingo de Vera neemt Suriname plechtig in bezit voor de koning van Spanje. De Spaanse indringers worden krachtig teruggeslagen door de verbitterde Indianen.

1594 – 1614 Er komen wel Europeanen om handel te drijven, maar niet om zich blijvend te vestigen.

In de dagen van de eerste Nederlandse handelsvestiging in Paramaribo, in 1613, moeten de daar wonende Indianen meemaken dat een Stoffel Albertsz. zonder reden een niets vermoedende Indiaan die tolk was van een handelscompagnie, doodschoot.

1614 – 1630 Verschillende pogingen van Europeanen om zich te vestigen mislukken door verzet van de Indianen.

1630 Kapitein Maréchal vestigt zich samen met zestig Engelsen aan de rivier de Suriname; deze vestiging mislukt omdat de kolonisten uitgeteerd worden door malaria.

1643 Een Franse poging om zich in Suriname te vestigen mislukt door tegenwerking van de Indianen.

1650 Lord Willoughby, graaf van Parham, sticht een Engelse kolonie in Suriname. Hij maakt daarbij handig gebruik van de voortdurende staat van oorlog tussen twee Indianenstammen: de Caraïben en de Arowakken.

1662 De Engelse koning Karel II schenkt het land en de kust van Suriname in een giftbrief aan de graaf van Parham.

1674 Aan de oorlog tussen Engeland en de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden komt een einde. Engeland staat Suriname aan de Republiek af. Nu gaan Nederlanders zich hier vestigen. Zij beginnen suiker-, koffie-, cacao- en katoenplantages. (Hierover meer in hoofdstuk 2) en verdrijven de Indianen van de betere stukken grond. Deze laten dit niet op zich zitten en vallen plantages aan.

Voor de Caraïben die dapper en goed in de oorlog bedreven zijn, kunnen het niet langer aanzien dat de Europeanen zich van hun land meester maken en hen zelfs van tijd tot tijd als slaaf op hun plantages laten werken.

1685 Cornelis van Aerssen, heer van Sommelsdijk, wordt gouverneur van Suriname. Ter bescherming tegen de invallen van de Indianen richt hij twee forten op: één fort in de vorm van een vijfhoek aan de samenvloeiing van de Commewijne en de Cottica, en een versterkt stenen huis aan de Parakreek (beek). Maar van Sommelsdijk valt de Indianen ook aan. Op de eerste tocht verwoest hij vijf van hun dorpen aan de Oostzijde van de Coppename; doch het lukt hem niet om de Indianen gevangen te nemen. De Indianen, met de verschillende sluipwegen in de wildernis bekend, ontgaan hem steeds en trekken verder landinwaarts. Maar omdat zij merken dat zij niet opgewassen zijn tegen de macht van de Europeanen, lukt het de gouverneur met hen een voordelige vrede te sluiten.

eten, het vergaderen en het tellen.

Hij begint deze beschrijving aldus:

‘De volkeren, die de gehele kust van Guiana bewonen worden met de naam van Indianen benoemd en moeten onder de onbeschaafde en wilde Volken gerekend worden; zij gaan meest naakt en zijn aan geen wetten of overheden onderworpen. Zij, die met de Europeanen en in hun gebied wonen, zijn meer beschaafd en minder ruw van zeden’

De geschiedschrijver besteedt ook aandacht aan:

Woonplaatsen

Van hun woonplaatsen valt weinig te zeggen; ze wonen, zoals de meeste andere Wilden van Zuid-Amerika, in een soort dorpen of gehuchten, die uit enige hutten bestaan. Deze hutten staan dicht bij elkaar, langs een rivier of een kreek. Zij veranderen ook dikwijls van plaats. Dik-

Het vredesverdrag, waarvan de tekst niet bewaard is gebleven, omvat enkele belangrijke bepalingen voor de Indianen.

De drie belangrijkste daarvan zijn:

1. de kolonisten mogen in Suriname blijven;
2. Surinaamse Indianen mogen niet meer tot slavernij worden gebracht;
3. de Caraïben en Arowakken voeren niet langer onderling oorlog.

Vanaf dat moment hebben de kolonisten geen last meer van de oorspronkelijke bewoners.

1.2 Hoe het de Indianen verder verging

Zo'n honderd jaar nadat de vrede tussen Indianen en Europeanen gesloten is, geeft een Nederlands geschiedschrijver een beschrijving van de Indianen, waarin hij aandacht besteedt aan veel kanten van hun dagelijks leven, zoals het wonen, het

3. Hedendaags vlechtwerk naar eeuwenoude patronen.

4. Gedeelten van een beeldverhaal over de geschiedenis van Suriname.

wijls staan hun hutten ook op een hoogte, kris kras door elkaar. Deze hutten zijn ellendige vierkante woningen, vijftig tot zestig voet lang en achttien tot twintig voet hoog (een voet is ongeveer 30 cm).

De bouw van zo'n hut gaat als volgt: een paar palen worden in de grond geslagen en daarop wordt een lange lat gelegd, die het gehele gebouw moet ondersteunen. Hier rondom vlechten zij takken van bomen, die zij zo dicht tegen elkaar aanbinden, dat de hutten van binnen tegen regen en wind beschut zijn. De hutten worden verder afgedekt met palmbladen. De deur is de enige opening, welke zo laag is dat je er gebukt door heen moet. De stookplaats is in het midden van de hut zodat de rook door de deur moet verdwijnen. Dikwijls wonen meerdere huisgezinnen in één hut samen. De grootte van de hut is dan wel afhankelijk van het aantal bewoners en soms wonen wel dertig gezinnen in één hut samen.

Vergaderen

In hun dorpen hebben zij over het algemeen één grote hut, die dient als wapen-huis, rondom met palissaden afgezet. Deze hut dient ook wel als vergaderplaats, feestzaal of ontvangstzaal van vreemdelingen. Soms is dit gebouw honderd dertig of honderd veertig voet lang en dertig of veertig voet breed.

Zij kennen geen regeringsvorm of politie. Ieder leeft naar eigen welgevallen, zodat er geen onderscheid is naar rang en aanzien onder hen. Zij hebben wel een kapitein die in de oorlogen het opperbevel voert, maar die in tijd van vrede niets te zeggen heeft. Ofschoon zij niet beschikken over wetten gebeurt er zelden een misdaad; zij leven vreedzaam onder elkaar.

Voedsel

1 Voor hun dagelijks onderhoud moeten de Indianen dikwijls op jacht. Zij maken daarbij gebruik van honden, die zij van jongsaf op de jacht africhten. Het zijn
5 kleine, ongelijke dieren die veel gelijken op een wolf.

Wanneer de Indianen op groot wild jagen, gaan zij in groepjes van vier of vijf in een kano, en zijn gewapend met pijl en boog en
10 bijl en mes en snaphaan (dat is een ouderwets geweer dat niet met een lont, maar door middel van een haan met vuursteen afgeschoten wordt). Als zij op de plaats van bestemming komen, verdelen zij zich
15 over beide zijden van de rivier, maar één Indiaan blijft in de kano achter. De Indianen die aan land gaan, trekken met hun honden de bossen in en wanneer deze het wild zien, slaan zij aan en uit het geluid
20 dat de honden maken kunnen de Indianen opmaken wat voor soort wild zij op het spoor zijn. De getrainde honden drijven

het wild naar de rivier en de Indiaan die in de kano achtergebleven is, drijft langzaam naar de plaats waarvan hij denkt dat het wild het bos uitkomt. Zodra hij het wild ziet, schiet hij het neer. Daarna fluit hij zijn makkers om te verzamelen en samen gaan zij weer naar huis.

Daar vellen zij het wild en maken hun buit schoon en brengen het naar degene in wiens opdracht zij op jacht gingen in ruil voor wat snuisterijen.

De ingewanden, de kop, de nek en de voorbout houden zij voor zichzelf. Dat geven zij aan hun vrouw om te wassen en in de peperpot te koken of op de bebekot, een soort houten rooster, te braden of te drogen. Zelf gaan de Indianen na thuiskomst terstond in de hangmat liggen en blijven daar de gehele dag, of spelen op hun fluit een deuntje, terwijl hun vrouwen hen eten brengen.

Vissen

Het vissen gebeurt met pijl en boog of met korven die zij voor de krekken plaatsen. Sommige Indianen houden zich bezig met het maken van korfjes, doosjes en manden, die zij gebruiken om hun provisie, werktuigen en andere goederen in te bewaren. Zij bakken potten en pannen, die zij met figuren beschilderen, om hun dranken in te bewaren.

Kano

Het meesterstuk van hun kunsten is het maken van hun kano's, waarmee zij zeer snel kunnen scheppen en zware lasten kunnen vervoeren, en de rivieren, ja zelfs de zee kunnen bevaren langs de kusten. De kano's zijn uitzonderlijk licht, gemaakt van een uitgeholde boomstam uit één stuk, zonder een spijker of nagel. Er zijn er van dertig tot veertig voet lang, en andere kleiner, die zij koralen noemen, waarvan het ene eind puntig toeloopt en die zo klein zijn dat er nauwelijks twee of drie personen in kunnen varen. Deze slaan ook gemakkelijk om, maar daar storen de Indianen zich niet aan omdat zij goed kunnen zwemmen. Wanneer zo'n kano omgeslagen is, keren ze hem weer om, hozen hem uit en varen weer verder.

Telkunst

Over de telkunst van de Indianen zegt de schrijver uit 1770 het volgende: 'In de telkunst zijn de Indianen uiterst onkundig, gaande hun getal niet boven de vijf, wijzende met hun vingers tot tien, en met hun tenen tot twintig. Om het getal der dagen uit te drukken en te onthouden tot hun samenkomsten, hetzij voor de jacht, de visvangst of om op oorlog te gaan, maken zij een kaart, zijnde een kerfstok of een snoer van riet, waaraan zoveel kerven of knopen zijn als er nog dagen zijn, voordat zij bijeen komen. Dagelijks snijden zij er een knoop af en weten op die manier de juiste tijd voor hun bijeenkomst.'

1. Je ziet een aantal tekeningen en een tekst. Maak met behulp van de tekst bij elke tekening een verhaal. Je mag ook andere of meer tekeningen maken bij de tekst. (Tekst 1.1.)

2. De Nederlandse geschiedschrijver (1.2) maakt onderscheid tussen onbeschaafde en meer beschaafde Indianen. Waarom is volgens hem de ene groep meer beschaafd dan de andere?

3. Waarom noemt hij Indianen onbeschaafd?

4. Woonplaatsen:

a. De Indianen zijn nomaden. Waaruit blijkt dat?

b. Waarom bouwen Indianen hun hutten dikwijls op een hoogte?

c. Teken een hut op schaal, bestemd voor één huishouden.

d. In de tekst staat niets over gereedschap dat de Indianen bij de bouw van de hutten nodig hebben. Bedenk zelf wat zij minstens aan gereedschap nodig hadden om hun hutten te bouwen.

5. Vergaderen:

a. Wat zijn palissaden?

b. Hoe groot is de vergaderzaal in meters?

c. Hoeveel personen kan zo'n zaal herbergen. Bedenk wel dat de Indianen geen stoelen of banken gebruiken, maar gehurkt zitten.

d. Wie nemen vooral aan de vergaderingen deel?

e. Waarom moeten de Indianen vergaderen?

f. Wie is in vredetijd de baas? Verklaar je mening.

6. Voedsel:

a. In de tekst staan de dagelijkse werkzaamheden die de Indiaanse man moet doen. Schrijf deze werkzaamheden op, op de volgende manier:

Regel Werkzaamheden

1	Jacht
	Africhten van honden
enz.	...

b. De Indianen kennen ruilhandel. Waaruit blijkt dat?

c. In de tekst ontbreekt een bepaald voedsel; want behalve aan jacht en visserij doen de Indianen ook aan landbouw. Onze geschiedschrijver zegt daarover: 'Iedere vrouw heeft ook haar gedeelte van het land om te bewerken, nadat het de man heeft schoon gemaakt, en dan in te zaaien. Waaruit men zien kan, dat de vrouwen hen als slavinnen moeten ten dienste staan, en niet alleen voor de kinderen en de huishouding zorgen, maar ook zelfs het land beplanten, bezaaien en

de vruchten verzamelen, hout en water halen, en wat verder voor de bereiding van de spijsen en dranken nodig is'. Je hebt in vraag 6 en lijstje van de werkzaamheden van de man gemaakt. Maak nu een lijstje van de werkzaamheden van de vrouw.

d. Nam de vrouw aan de vergadering in het dorp deel? Verklaar je antwoord.

7. Kano:

a. Waarom is de kano (korjaal of koraal) voor de Indiaan zo belangrijk?

b. Welk gereedschap heeft hij zeker nodig bij het maken van een koraal?

c. Maak een tekening, op schaal, van een koraal.

8. Telkunst:

a. Maak een tekening van een kerfstok.

b. Hoe geeft de Indiaan aan dat hij over tien dagen een vergadering in het dorp heeft?

c. De schrijver vindt dat de Indianen niet goed kunnen tellen. Ben je het daarmee eens? Verklaar je antwoord.

d. De schrijver uit 1770 noemt de Indianen onbeschaafd. Je hebt nu een paar kanten van het dagelijks leven van de Indiaan gezien en je hebt nu enig idee hoe een Indiaan in Suriname leefde. Leg nu uit waarom een Europese schrijver de Indianen onbeschaafd noemt.

1.3 Het aftakelen van een volk

We weten niet hoe groot de bevolking van Suriname was toen de eerste zeevaarders er aankwamen. Wel weten we dat hun aantal veel groter geweest moet zijn dan het op het ogenblik is. Een Franse onderzoeker schat het aantal Karaïben dat omstreeks 1600 in het huidige Frans Guyana woonde op ongeveer 5.500. In 1666 was hun aantal gedaald tot ongeveer 2000, en in 1740 waren er nog maar 290 over. Gedurende de 18e en 19e eeuw bleef het aantal Karaïben ongeveer gelijk en in de 20ste eeuw begon het weer te stijgen, tot 520 in 1958.

Als we aannemen dat de afname en latere toename van het aantal Indianen in Suriname op ongeveer dezelfde manier is verlopen, dan betekent dit dat er – uitgaande van ongeveer 7.000 Indianen in 1958 – in 1600 ongeveer 70.000 Indianen in Suriname leefden. Gezien het feit dat er over geheel Suriname sporen van Indiaanse woonplaatsen worden gevonden, is de schatting van 70.000 in 1600 niet eens erg hoog.

Wat is de oorzaak van die verbijsterende achteruitgang die in Frans Guyana in elk geval, en in Suriname naar alle waarschijnlijkheid, heeft plaats gevonden?

Een verklaring:

De volgende tekst stamt uit ongeveer 1880:

Onverwachts vonden wij een groot aantal Indianen die in ruil voor sterke drank, kruit en lood, voor anderen hout en goederen bewerkten. Zij stonden onverschillig ten opzichte van het geloof. Deze onverschilligheid kwam voor een groot deel voort uit drankmisbruik. Bij alle feestelijke gelegenheden bedronken mannen, vrouwen en kinderen zich. En sinds zij door de kolonisten de jenever hadden leren kennen, dronken ze niet alleen bij die feesten.

Nog een verklaring:

De Europese zeevaarders troffen in Zuid-Amerika – waar zij ook kwamen – volken aan die sedert vele duizenden jaren geïsoleerd van Azië, Europa en Afrika hadden geleefd. Een reeks ziektes die daar algemeen voorkwamen en kinderziektes genoemd worden, was onder de Indianen niet bekend. Met als gevolg dat de Indianen geen enkele weerstand hadden tegen dergelijke ziektes. Waterpokken, mazelen, en dergelijke, bleken ziektes met dodelijke afloop te zijn. Een waterpokken-epidemie in 1704 in Frans Guyana eiste 1200 Indianenlevens. Bovendien vertoon-

den de Indianen een veel lagere weerstand tegen infecties van de luchtwegen: eenvoudige verkoudheden bij bezoekers betekenden vaak longontsteking en de dood voor de Indianen.

We weten thans dat allerlei kortstondige bezoeken aan onder andere de Trio Indianen tot voor kort ziekte en dood verspreidden, met als gevolg dat de Trio Indianen tot de komst van de zendelingen langzaam aan het uitsterven waren.

We kunnen aannemen dat deze gevoeligheid voor verschillende uitheemse ziektes in de 17e eeuw onder de Indianen die aan de kust woonden niet minder is geweest.

Een verklaring voor het lichte herstel in de 20e eeuw:

Onder de Benedenlandse Indianen heeft zich in de loop van de eeuwen een natuurlijke weerstand ontwikkeld: alleen die Indianen bleven in leven en konden zich voortplanten die weerstand bezaten; alle andere kwamen om. Deze weerstand heeft zich ten koste van duizenden Indianen ontwikkeld en was in de loop van de 19e eeuw van dien aard dat de Indianen in aantal weer gingen groeien. Bovendien was er een hoog geboortenniveau: dat is, een groot aantal kinderen per vrouw.

1. Maak de volgende tabel af. Je moet daarbij voor Suriname dezelfde jaartallen nemen als voor Frans Guyana en dan de aantallen voor Suriname berekenen.

Frans Guyana	Suriname		
Jaar	Aantal	Jaar	Aantal
1600	5.500	1600	70.000
enz.	enz.	enz.	enz.

2. Zet een grafiek uit aan de hand van de getallen die je in de vorige vraag hebt opgeschreven.

Horizontaal: de jaren

Verticaal: de aantallen Indianen.

3. Je hebt nu het verloop in aantallen Indianen in beeld gebracht. Zoek in de tekst naar oorzaken van dit verloop.

4. Men heeft vaak het drankmisbruik door de Indianen als de oorzaak gezien van hun uitsterven. Tegenwoordig drinken zij echter niet minder dan vroeger, integendeel. Wat vind je, gaat de volgende stelling op: Het drankmisbruik bij de Indianen heeft hun uitsterven tot gevolg gehad. Welke argumenten heb je voor je mening.

Hfd. 2 De volksplanting als slavenkolonie

De Nederlanders begonnen in hun nieuwe kolonie plantages op te richten net zoals de Engelsen en Fransen deden in Brits en Frans Guyana. Het klimaat was erg geschikt voor het verbouwen van cacao, koffie, katoen, suiker en tabak en naar dit alles was grote vraag in Noord-Amerika en Europa. Hoe groter de plantage, hoe meer de planter kon verdienen. Suriname werd zodoende een kolonie waar *grootlandbouw* werd bedreven.

Met het feit dat grote delen van de kuststrook zo moerassig waren, wist men wel raad: met Nederlandse waterstaatskunst werden polders aangelegd.

Vanzelfsprekend waren op de plantages veel arbeidskrachten nodig. Toen de Indianen te zwak bleken, probeerde men Europese arbeiders op contract naar Suriname te krijgen. Veel kwamen er niet en als ze kwamen waren ze niet erg tegen het zware tropische klimaat opgewassen. Al gauw is men toen begonnen negers aan het werk te zetten.

In stukken en brieven uit die dagen wordt het gebruik van negerslaven als heel normaal, ja zelfs als noodzakelijk gezien.

In dit hoofdstuk gaan we ons met deze slaven bezighouden.

2.1 De slavenhandel

De West-Indische Compagnie als alleenhandelaar in slaven

In 1682 kreeg de West-Indische Compagnie bij octrooi het alleenrecht voor de slavenhandel.

Artikel VI van dit octrooi luidt letterlijk: 'Dat dewijle de gemelte colonie niet wel kan worden voortgeset, dan door middel van Swarte Slaven ofte Negros ende dat niemandt buyten de voorsz. Compagnie in deze landen bevoeght is eenighe slaven te halen van de kusten van Africa, alwaar alleen in gehandelt werden, soo sal de voorsz. Compagnie geobligiert zijn, aan de geseyde Colonie jaerlijck te leveren sodanigen aental slaven, als aldaer sullen wesen gerequireert'

(dewijle = terwijl; voorsz = genoemde; geobligiert = verplicht; gerequireert = verlangd.)

Hoe de West-Indische Compagnie aan slaven komt

De in Suriname ingevoerde slaven kwamen alleen uit Guinea en Angola. Om aan slaven te komen zorgde de ambtenaren van de West-Indische Compagnie er voor dat aan de stammenoorlogen in die gebieden geen einde kwam: want geen oorlog, dan ook geen slaven. De uit het binnenland op verschillende manieren geroofde

negers werden door de slavenjagers naar de kust gevoerd en daar tegen handelsartikelen ingeruild: ijzeren staven, kruit, kogels, linnen en andere waren.

De slavenjagers moesten zorgen voor een grote buit in het binnenland, want op de tocht van het binnenland naar de kust stierf 40 à 70% van de buitgemaakte negers. Aan de kust werden de slaven geselecteerd, medisch nagekeken en van een brandmerk voorzien, 'opdat de swarten onse goede slaven niet tegens andere slechte souden koomen te verruilen'.

De prijs, die voor de slaaf betaald moest worden hing af van:

- de mate waarin er vraag was naar slaven;
- de stam waaruit de slaaf kwam; slaven van sommige stammen waren duurder dan die van andere stammen;
- de sexe; de vrouwelijke slaven waren in de regel een vijfde of een vierde goedkoper dan de mannelijke slaven.

De gebrandmerkte slaven werden met kleine schepen naar de grote slavenscheepen gebracht, die pas vertrokken als zij volgeladen waren, hetgeen wel drie maanden kon duren. Voor dit vertrek ging een groot aantal dood aan ziekten als dysenterie, pokken, malaria en de loop.

De overtocht

Joal Wils aan boord van de Coninck Salomon geeft in het scheepsjournaal van het jaar 1688 een verslag van de overtocht van de slaven vanuit Afrika naar Suriname.

'Op 12 juni worden in Ardra (in Dahomey) vier mannen en zes vrouwen ingehandeld. Een neger heeft hen gebracht. De inhandeling geschiedt in ruil voor stoffen, andere goederen willen de negerkooplieden niet hebben. Sommige slaven komen in zeer slechte toestand aan zodat in de eerste dagen al verschillende vrouwen en mannen sterven.

In Ardra en Laay worden in enkele dagen niet minder dan 333 mannen, 3 jongens, 167 vrouwen en 5 meisjes aan boord genomen. Op 16 juni begint de passage van Ardra over de oceaan naar Suriname.

De sloep blijft opzij van het schip hangen om altijd bij de hand te zijn als enige slaven over boord zouden springen. Elke morgen wordt het schip gespoeld en gewierookt en krijgen alle slaven een beetje jenever te drinken. De zieken krijgen extra beschuit en jenever. De hele mageren krijgen brood.

Af en toe wordt een os geslacht en gekookt voor de slaven en 's zondags krijgen ze gort en gesneden spek.

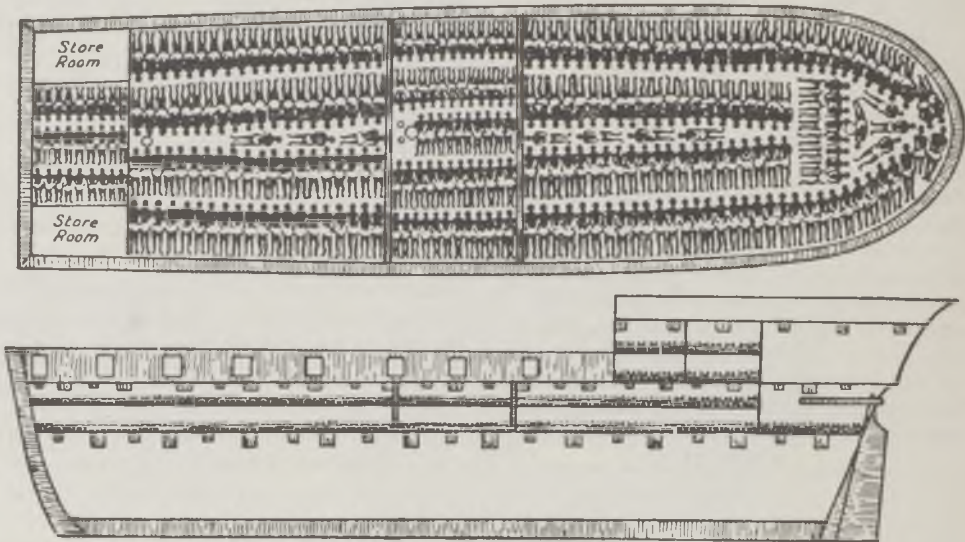
Tijdens de overtocht wordt op volle zee een samenzwering ontdekt. Bij het onder-

6. Een 'mannenhut', zorgvuldig aan alle zijden afgesloten met het oog op hun 'geheime' bijeenkomsten.

zoek vindt de bemanning drie messen en acht grote spijkers en nog enige houten knotsen. De aanstichter van de samenzwering wordt achterhaald en opgehangen. Onderweg breken besmettelijke ziekten uit als pokken en schurft. Door de zieken te isoleren is erger voorkomen.'

Tabel uit 1685 schip	aantal doden	oorzaken	totaal aantal slaven
De Cheurvorst van Brandenburg	131 (106 m en 25 vr)	pokken en loop	500
Gouden Tijger	192	onbekend	906
Juffrou Geertruyt	85	onbekend	458
de Hester	25	ziekten, zelfmoord	500

7. Stuwplan van een slavenschip.

1. Waarom waren volgens het octrooi slaven nodig?

2. Waar haalde men de slaven vandaan?

3. Zoek de betekenis van het woord 'octrooi' op.

4. Schrijf artikel VI van het octrooi over in hedendaags Nederlands.

5. Neem aan dat jij een ambtenaar bent in dienst van de WIC en je moet in Afrika voor de WIC slaven kopen. Hoe ga je dan te werk?

6. Een slavenjager heeft 100 slaven en slavinnen naar de kust gebracht en hij wil die aan jou verkopen. Hoe stelt hij de prijs samen?

7. Als de slavenjager 100 slaven te koop aanbiedt, hoeveel heeft hij er dan op zijn tocht van binnenland naar zijn kust op zijn minst verloren?

8. Slavenhandel is mensenhandel. Ook in de tijd dat slavenhandel normaal was, werd er wel eens de vraag gesteld of dat eigenlijk wel mocht. Hieronder volgt de mening van Pieter Geyers, ambtenaar bij de WIC:

10 Nederlanders noch Portugezen vonden de slavenhandel uit, deze bestond allang en zal ook zonder Nederlanders wel door blijven gaan.

5 De slavernij is een vaste instelling bij dit volk in Angola, maar ook bij andere Afrikaanse volken.
De verkochten hebben niets te verliezen en worden er alleen maar beter van, lichamelijk zowel als geestelijk.

10 Hij had nog nooit een slaaf gesproken die terug wilde naar Afrika.
a. Pieter Geyers geeft drie argumenten voor zijn mening. Maak het volgende schema:

regel	argument
...	...
...	...
...	...

b. Geef je eigen mening over de argumenten van Geyers.

9. Waarom brak op slavenschepen nogal eens een besmettelijke ziekte uit?

10. Beschrijf aan de hand van de tekeningen hoe de slaven aan boord gehuisvest waren.

11. Waarom zorgen de oppassers tijdens de overtocht redelijk goed voor de slaven?

12. De aanstichter van de opstand op het slavenschip kreeg de doodstraf. Hij handelde ook uit wraak, want vroeger waren hem als straf voor iets de oren afgehakt. De straffen in die tijd waren dus zwaar. Daarbij moeten we wel bedenken dat deze straffen in overeenstemming waren met de geest van de tijd.

a. Wat wordt bedoeld met deze laatste zin?

b. Ga na of deze zin ook klopt.

13. Opdrachten bij de tabel uit 1685:

a. Hoeveel slaven kwamen er in 1685 levend in Suriname aan?

b. Hoeveel stierven er onderweg? Bereken ook in percentages.

c. Als je weet dat er in totaal 330.000 slaven vanuit Afrika in Suriname ingevoerd zijn, hoeveel zijn er dan onderweg gestorven?

14. De gemiddelde duur van de reis was 42 dagen. Bereken met behulp van een atlas de afstand tussen de westkust van Afrika en de kust van Suriname.

2.2 De meesters

De plantage-eigenaar

De plantages in Suriname waren in handen van blanke, Nederlandse kolonisten. Uit de dagindeling van deze eigenaars kunnen we al een aantal kenmerken van de plantagekolonie Suriname afleiden.

Om zes uur in de morgen staat de heer over het algemeen op en begeeft hij zich naar de waranda. Hij steekt een pijp op en drinkt een kop koffie. Terwijl hij hier staat te genieten van de koele en verfrissende ochtendlucht, verschijnt de zwarte opzichter om hem verslag te doen en de orders voor de dag te ontvangen.

De opzichter maakt, na enige beleefde buigingen, aan de meester bekend wat er de vorige dag aan werk gedaan is, welke negers weggelopen zijn, gestorven of ziek geworden zijn. Dan komt de Dresneger (de slaaf belast met de verzorging van de zieken) om verslag uit te brengen. Valt dat verslag naar de mening van de meester wat ongunstig uit, dan wordt de Dresneger met een duchtige vloek weggezonden met de boodschap er bij om zijn plicht te doen en vooral om luiheid van ziekte te onderscheiden.

Daarna gaat de planter een wandeling maken of stijgt te paard, om zijn rijke velden in ogenschouw te nemen en om zelf te zien of zijn negers goed werken. Om een uur of acht, negen komt hij van deze tocht terug, ontbijt en kleedt zich verder aan, waarbij gedienslaven en slavinnen hem helpen. Na het ontbijt gaat hij op bezoek bij vrienden of de boekhouding doen. Met het toenemen van de warmte doet hij zijn middagslaapje. Om een uur of drie staat hij dan op en gaat aan tafel, die goed voorzien is van vlees, gevogelte, vis, groenten, vruchten en wijn.

Tegen zonsondergang komen de slaven van het veld aan hun heer de werkzaamheden van de dag melden. Tegen elf uur gaat de heer naar bed.

Zo ongeveer brengt de heer van de plantage zijn dagen door.

De plantages verwisselen van eigenaar

Tussen 1765 en 1773 beleggen Amsterdamse bankiers veel geld in de koffieplantages, die echter, waarschijnlijk door een verkeerde wijze van beplanting, niet de verwachte oogst opbrengen en in verval raken. De Amsterdamse beurs weigert in 1773 krediet te verlenen.

De planters zijn gedwongen hun plantages te verkopen, die nu in handen komen van de Amsterdamse schuldeisers.

De meeste eigenaren van de plantages wonen nu buiten de kolonie en meestal in Nederland.

Planters mogen blij zijn wanneer zij op hun vroegere bezit als directeur mogen

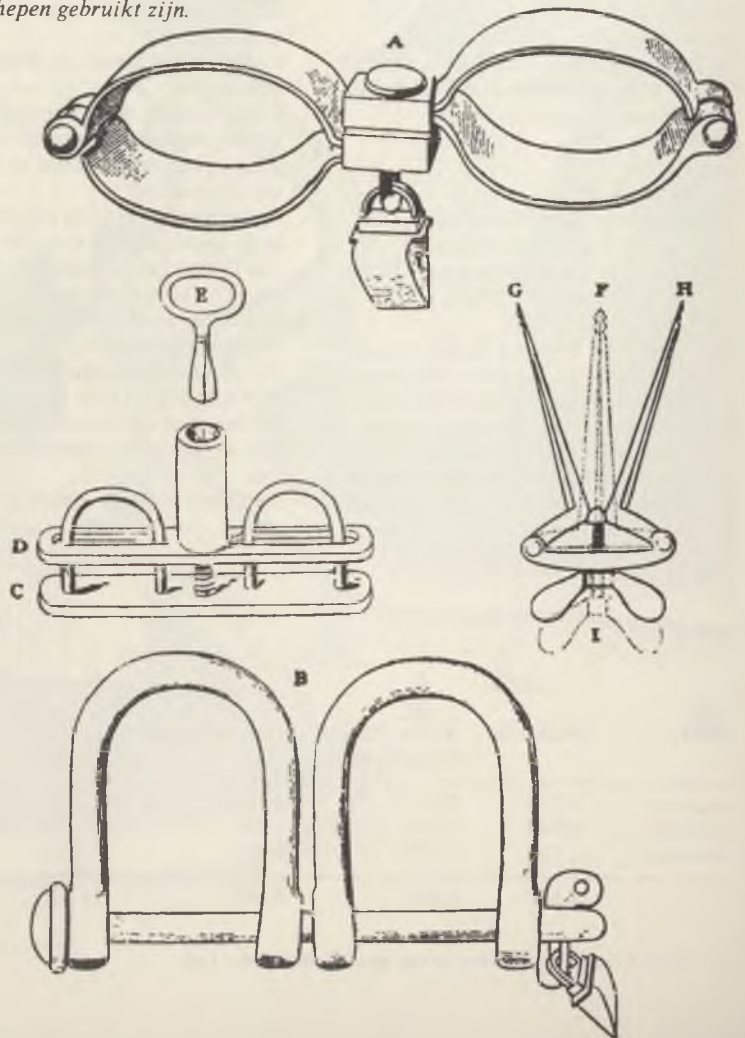
blijven. Meestal is het echter zo dat de nieuwe eigenaars ook nieuwe directeuren aanstellen. Dit heeft ingrijpende veranderingen tot gevolg gehad.

De planter is meestal een man met een gezin die de plantage als zijn thuis ziet en die zijn zoon wil laten opvolgen. Voor zichzelf en zijn kinderen wil hij de plantage zo goed mogelijk beheren.

De plantagedirecteuren zijn meestal mensen zonder gezin. Zij hebben eerder de neiging snel veel geld te willen verdienen en dan weer naar Nederland terug te keren. Zodoende werd Suriname een land zonder blanke vrouwen. Al vroeger was de getalsverhouding tussen blanke mannen en blanke vrouwen zeer ongelijk, maar het evenwicht wordt na 1775 nog veel sterker verstoord. De blanke samenleving wordt door mannen beheerst, er ontstaat een echte mannenmaatschappij.

Het gebrek aan blanke vrouwen bevordert ook een ander koloniaal verschijnsel: het concubinaat, dat wil zeggen het ongetrouwd samenwonen.

8. Handboeien (A), voetboeien (B), duimschroeven (CDE) en een mondschroef die op slavenschepen gebruikt zijn.

1. Wat is de belangrijkste taak van de heer?

2. Wie bewerken het land?

3. Welke twee kenmerken van de Surinaamse plantagekolonie hebben we nu gevonden?

4. Zijn alle slaven op de plantages gelijk? Leg uit dat ongelijkheid de taak van de heer gemakkelijker maakt.

5. Met wie zullen de directeuren van plantages in concubinaat samengeleefd hebben?

6. In de tekst is sprake van een echte mannenmaatschappij. Geef eens voorbeelden van hoe je denkt dat het toe gaat in zo'n mannenmaatschappij.

7. Aan wie worden de producten van de plantages verkocht? Probeer uit te leggen waarom die producten stapelproducten worden genoemd.

8. Absent zijn = niet aanwezig zijn. Omschrijf met eigen woorden de volgende zin: de periode van het absentisme heeft in Suriname veel veranderingen gebracht.

9. Geef een aantal kenmerken van een plantagekolonie aan de hand van de teksten in 2.2.

2.3 De levensomstandigheden van de slaven

De Neger, een mens?

In Suriname heeft de slavernij bestaan van 1650 tot 1863. Voor de planter was de neger belangrijk om zijn arbeidskracht. Dit bleek bijvoorbeeld al direct bij aankomst van de slaven uit Afrika in Suriname. De planter ging naar de veiling en bekeek daar de slaven stuk voor stuk nauwkeurig of ze wel gezond waren, en bij de koop lette hij op de kracht of de schoonheid van de slaaf of slavin en in het geheel niet of de slavengezinnen wel bijeen bleven. Slaven van verschillende stammen, met verschillende talen en culturen werden zo op één hoop gegooid door een willekeurige verkoop. Als de slaven op de markt verkocht waren en volgens de regels de initialen van hun blanke meester ingebrand gekregen hadden, begon het werk op de plantages.

Soorten slavenarbeid

We kunnen de volgende groepen slaven onderscheiden:

stad

huisslaven

ambachtsslaven

veldslaven, die in de stad wonen, maar die aan de plantages werden verhuurd of tuinarbeid verrichtten.

plantage

huisslaven

ambachtsslaven

veldslaven van suikerplantages

koffieplantages

katoenplantages

houtplantages

De huisslaven kwamen er het beste af. Hun persoonlijke, en wat de vrouwen betreft vaak intieme relaties tot de blanken, maakten hun bestaan althans in materieel opzicht gemakkelijker te dragen dan dat van de veldslaven en de zwarte ambachtslieden. De ambachtslieden

hadden een opleiding genoten als kuiper, smid, timmerman of een soortgelijk beroep en kregen over het algemeen een betere behandeling dan hun ongeschoolde lotgenoten. Zij werkten niet alleen op de plantages maar ook in de stad.

Ongeveer 80% van de slaven moest op het veld werken, op de suiker-, koffie-, cacao- en katoenplantages, of op de houtgronden. De houtslaven hadden zwaar werk. Elke dag moesten er bomen gekapt en verzaagd worden om aan de vraag naar verfhout, hardhout en timmerhout te voldoen. Maar zij beschikten nog over een zekere zelfstandigheid, omdat het voor de planters ondoenlijk was om in het bos een groep met bijlen en zagen gewapende slaven al te streng in toom te houden.

Ook de dagtaak van de slaven op de plantages kan zwaar genoemd worden, vooral als we daarbij het klimaat in rekening nemen.

Gingen de zaken slecht, dan werd de taak nog zwaarder. Dan probeerde de plantage-eigenaar een minimum aantal arbeiders zoveel mogelijk arbeid te laten presteren.

De zwaarste arbeid hadden de slaven op de suikerplantages. Laten we hun dagtaak eens nagaan:

6 uur (in de ochtend), de slaaf gaat aan de arbeid;

9 uur, half uur vrij om te ontbijten;

12 uur, anderhalf uur pauze voor het houden van een middagdutje en het bereiden van de maaltijd;

na de pauze werkte hij door tot zes uur.

In de oogsttijd werd er echter vaak arbeid van 16 tot 17 uur van de slaaf gevraagd, en moest hij bovendien nog in de fabriek werken. Soms werd de hele nachtrust aan het werken opgeofferd.

Op de koffieplantage werkte men ongeveer acht uur, en in de oogsttijd veertien of vijftien uren; op de katoen- en houtplantages werkte men zelden meer dan acht uur.

De slaven werkten zonder loon.

Slavenreglement

De slaven moesten zich houden aan de volgende bepalingen:

1. alle slaven en slavinnen moeten overdag en bij avond de blanke die zij ontmoeten of tegenkomen uit de weg gaan;
2. de slaven mogen geen kousen of schoenen dragen en zich ook niet tooien met een hoed, of straffe met de Spaanse Bok;
3. elke slaaf moet gemerkt zijn met de initialen van zijn meester, die met ijzeren instrument in de huid worden gebrand;
4. slaven mogen niet zonder toestemming van hun heer op straat zijn een half uur voor zonsopgang en een half uur na zonsondergang;
5. zonder toestemming van hun heer mogen de slaven niet op de rivieren varen of handel drijven;
6. slaven mogen geen vuurwapens, kruut en lood en ijzeren messen verkopen.

Bij overtreding van deze bepalingen werden de slaven gestraft. Er waren verschillende soorten straffen.

De Spaanse Bok: dat is de handen tesa-men gebonden, de knieën daar doorgestoken, een stok tussen de opening der knieën die door de handen steekt. Deze stok staat vast in de grond waaraan de slaaf dan als een hoepel rond ligt. In deze houding worden ze met een roede zo hard op rug en billen geslagen, dat zij 'doorgaan'.

Op zwaardere misdrijven stond vermin-king, zoals het afzetten van een been bij pogingen tot wegllopen en op de zwaarste misdrijven verminking en de doodstraf door ophanging, vierdeling of verbranding.

Voeding en wonen

Het hoofdvoedsel van de slaaf was de banaan, die hij droog kookte en dan met vis nuttigde die hij in de rivieren of kreken ving. Ook kookten de slaven de bananen naar Afrikaans recept tot een dikke brei, waarin het in schijven gesneden vis of gezouten vlees werd gaar gekookt.

Van het meel van de cassave bakten zij platte broden, die zij dagelijks opaten.

In 1847 werd een onderzoek ingesteld of het door de slaaf gebruikte voedsel wel voldoende en doelmatig was. De heer Mulder, die dat onderzoek op verzoek van de minister van koloniën deed, schreef in een rapport het volgende:

9. Detail van een kaart van Suriname omstreeks 1750. Dit gedeelte geeft het laatste stuk langs de Surinamerivier weer.

1853	Veldslaven	Ambachts- en Industrieslaven	Huisbedienden	zonder beroep	Totaal
mannen	6.219	2.657	1.110	2.611	12.597
vrouwen	6.944	1.163	1.880	3.168	13.155
kinderen	1.527	1.175	1.495	8.596	12.793
	14.690	4.995	4.485	14.375	38.545

'dat het dieet van de neger slecht is en verbeterd moet worden; dat de Neger niet werken kan met lust en ijver omdat het benodigde voedsel hem ontbreekt; dat de negerkinderen niet groeien kunnen; de vrouwen geen gezonden en krachtige kinderen ter wereld kunnen brengen, omdat noch de kinderen noch de vrouwen ontvangen wat zij nodig hebben'

Dit rapport was voor de minister aanleiding om in 1851 het volgende reglement uit te vaardigen:

Aan iedere persoon boven de veertien jaar moest wekelijks uitgedeld worden:

twee bossen bananen van negen pond, twee en twintig pond jam, vijf en twintig pond tayers, negen pond korenmeel, acht pond tarwemeel, acht pond gort of erwten, drie pond zouten vis, drie pond haring, twee ons vlees per dag en een pond zout per maand.

Kinderen tussen acht en veertien jaar moesten de helft van deze hoeveelheid ontvangen en kinderen onder de acht jaar zouden een derde ontvangen.

In de praktijk was deze uitdeling niet zo rijkelijk.

De behuizing van de slaven was, vooral op de plantages, zeer gebrekkig. In de stad waren de slavenkamers sedert het midden van de 18e eeuw van hout. Op de plantages stonden slaven hutten, in 6 tot 8 cellen verdeeld, waarin dertig tot veertig slaven hokten, want in één cel woonden twee of drie huisgezinnen. De slaven sliepen op een plank of in een hangmat, zodat de ruimte heel goed benut werd. Op de meer welvarende plantages werden de slavenwoningen iets beter onderhouden, maar de slavenhut met het geringe huisraad en gemis aan stoelen en bedden moet wel armoedig geweest zijn.

10. Slavenstempels, in West Indië gebruikt.

1. Bekijk de piramide en vul hem in met behulp van de tabel uit 1853 en de tekst.

2. Zoek op wat het beroep van kuiper inhoudt, en ga ook na aan welke andere handwerklieden een plantage nog meer behoefte had.
3. Hoe komt het dat de slaven op de suikerplantages het zwaarste werk hadden?
4. Waarom waren de houtslaven zelfstandiger dan de slaven op de plantages?
5. Wie was tijdens het werk de opzichter? (kijk in tekst over de plantage-eigenaars).
6. Leg uit waarom de blanke eigenaars van de plantages vonden dat de slaven zich aan die regels moesten houden?
7. Maak een tekening van de Spaanse Bok en leg uit waarom deze straf zo pijnlijk was.

8. Waarom paste men zulke strenge straffen toe?

9. In 1851 vaardigde de minister een reglement uit,

a. Wie moesten zich daaraan houden?

b. Waarom moest dat voedsel gratis aan de slaaf verstrekt worden?

10. Heeft men zich aan het reglement gehouden?

11. Waaruit kan je opmaken of je met een welvarende plantage te doen hebt?

12. Stel aan de hand van dit reglement een menu voor een slavenmaaltijd samen.

13. Ga eens na, via de inhoudsopgave, wanneer de slavernij in Suriname is afgeschaft. Vergelijk dat jaartal eens met het jaartal van het voedingsreglement. Welke conclusie kan je dan trekken?

Eindopdrachten:

14. Leg eens uit waarom men vond dat het gebruik van slaven noodzakelijk was op plantages. Je moet daarbij ook wel bedenken dat de landbouw toen anders werd bedreven dan tegenwoordig.

15. Uit de tekst blijkt dat de slavernij geen rekening hield met het menszijn van de neger. Hiervoor kan je voorbeelden vinden in de tekst. Schrijf met eigen woorden op uit welke dingen blijkt dat de slaaf meer beschouwd wordt als werktuig dan als mens.

2.4 Slavenverzet

1 Van begin af aan hebben plantages te maken gehad met verzet. Het kwam nogal eens voor dat slaven op een bepaalde plantage plannen smeedden voor een opstand
5 tegen hun meester, maar vaker nog konden deze plannen vrijdeld worden doordat een trouwe slaaf op tijd zijn heer inlichtte.

En stel dat ze in opstand kwamen, hoe
10 lang zouden deze slaven het kunnen redden? De meeste plantages bestonden uit $\pm$ 100 slaven, plantages met meer dan 200 slaven waren een uitzondering. Het zo uitgestrekte Suriname telde in 1850
15 'slechts' 40.000 à 50.000 slaven. In het nabije veel kleinere Jamaica zaten in 1829 niet minder dan 322.421 negers samengeperst.

De plantages lagen ook ver uit elkaar, 20 vaak in de rimboe, gebaande weg bestonden haast niet. Onderling contact vond meestal plaats via rivieren en krekken.

De verhouding meester – slaaf was trouwens niet altijd slecht. Het is herhaalde-
25 lijk voorgekomen dat plantages die van buiten aangevallen werden, verdedigd werden door de eigen slaven. Dit zal ook wel samenhangen met het feit dat slaven van de ene plantage meestal zeer wan-
30 trouwend stonden tegenover slaven van andere plantages. Binnen de plantage bestond er wel veel saamhorigheid.

Om slaven van verzet te weerhouden had de regering ervoor gezorgd dat steeds een
35 klein, maar goed bewapend garnizoen in de kolonie aanwezig was. In de haven van Paramaribo en aan de monding van de belangrijkste rivieren lagen ook steeds oorlogsschepen die van tijd tot tijd het bin-
40 nenland in voeren.

Bosnegers

Het kwam van begin af aan echter wel veel voor dat slaven van hun plantage wegvluchtten en een veilig heenkomen zochten in de ondoordringbare bossen.
45 Daar sloten ze zich aaneen tot kleine groepen.

Zij overvielen en plunderden plantages en overrompelden zelfs militaire posten om zich van het nodige te voorzien. Al in 1684
50 vond gouverneur Van Sommelsdijck het verstandig om met de 'weglopers' vrede te sluiten, omdat het onmogelijk was om deze Bosnegers of Marrons (zoals ze nu genoemd werden) op hun eigen terrein
55 met blanke soldaten aan te vallen. Een van de vredesvoorwaarden was dan wel dat de 'vluchtelingen' geen nieuwe weggelopen slaven meer mochten opnemen.

Later, in 1760 en 1762, zijn zelfs officiële
60 vredesverdragen gesloten met de Aucaners en de Saramaccaners, twee Bosnegersstammen. Met deze verdragen wer-

11. Een neger-jager. De overheid kocht slaven op die onder bevel van blanke officieren op 'weglopers' jaagden. Zij konden zich beter in het oerwoud weren dan blanke soldaten. Bij trouwe dienst werd hen vrijheid in het vooruitzicht gesteld.

den zij voorgoed vrij man verklaard, en zouden zij jaarlijks enige geschenken ont-
65 vangen in ruil waarvoor zij dan weer de naar hen gevluchte slaven aan de blanken zouden uitleveren, met nog een premie als beloning.

De Bosnegers kwamen hun beloften lang
70 niet altijd na, maar toch vaak genoeg om zich bij de plantagenegers gehaat te maken.

In ieder geval was het zo dat na deze verdragen het Bestuur van de kolonie geen
75 last meer had van de Bosnegers en omgekeerd was dat ook het geval.

Overheid en planters konden zich geluk-
80 kig prijzen dat zij ook bij de meest benauwde ogenblikken geen gevaar te duchten hadden van de Bosnegers die in de 2e helft van de 18e eeuw de kolonie zo vaak tot de rand van de afgrond gebracht hadden.

Nieuwe weglopers konden vaak opge-
85 spoord worden door de beruchte 'boschpatrouilles', zodat zij niet in staat waren zich aaneen te sluiten en een nieuwe bedreiging voor de kolonie te vormen.

Het aantal Bosnegers werd in 1738 ge-
schat op 6.000, in 1863 was het ongeveer 7.000.

12. Bij menige veldtocht tegen de Marrons kwamen soldaten hun voorgangers tegen. Waarschuwingen door de Marrons neergezet.

1. De term 'weglopers' was heel gewoon in Suriname. Tegenwoordig heeft men bezwaar tegen deze term. Leg uit waarom.

2. De Marrons leefden dus afgescheiden van de 'bewoonde wereld', diep in de bossen. Wat zal dit betekend hebben voor hun gewoonten en gebruiken? Bedenk dat ze van Afrikaanse afkomst waren.

3. In de tekst staan een aantal oorzaken vermeld waardoor grote slavenopstanden in Suriname niet voor gekomen zijn. Zoek deze oorzaken op door het invullen van de volgende tabel:

regel	oorzaak
51,52	vredesverdrag met de bosnegers
65-71	slechte verhouding oerwoud- en plantagenegers enz.

4. Omschrijf met eigen woorden waarom het voor de slaven zo moeilijk was om één grote opstand te organiseren.

Hfd. 3 De emancipatie

In 1834 werd de slavernij in de Engelse koloniën afgeschaft, in 1848 volgde Frankrijk het Engelse voorbeeld, maar dat gebeurde in Nederland pas in 1863.

In Engeland werden in de jaren 1820 parlement en regering overspoeld met verzoekschriften om de slavernij af te schaffen. Bij het Nederlandse publiek leefde die kwestie eigenlijk helemaal niet. Men wist over het algemeen weinig over de toestanden in West-Indië. De administrateurs van de plantages konden daardoor de slavernij gemakkelijk voorstellen als een zegenrijke instelling.

De schrijver Da Costa schreef in 1823:

'Ik houde het daarvoor, dat de afschaffing van de slavernij der Negers alsmede behoort tot die hersenschimmige menselijke wijsheid, die de Almacht wil vooruitlopen, en niets zal uitrichten ten goede, maar veeleer eindeloos veel ten kwade.'

De afschaffing van de slavernij in Brits en Frans Guyana bracht onrust onder de slaven in Suriname. De plantage-eigenaars en de regering in Nederland vroegen zich af: Zouden de Surinaamse slaven in opstand komen?

3.1 De regering

De regering reageerde op de vrijmaking van de Engelse slaven met de opdracht om een onderzoek te doen naar de behandeling van de Surinaamse slaven en zo nodig hun lot te verzachten. Voor afschaffing van de slavernij voelde men niet veel, voor-

al toen bleek dat in Brits Guyana de economie achteruit holde nadat daar de slavernij was afgeschaft. De kwestie werd acuut toen ook de slaven in Frans Guyana vrij werden. De Nederlandse minister van koloniën schreef:

'Wat ons echter meer van nabij bedreigt is het aangekondigd besluit van het voorlopig bewind te Parijs, om de slaven op de Fransche koloniën vrij te verklaren. Het is U allen bekend, dat de Fransche kolonie Cayenne slechts door eene doorwaadbare rivier, de Marowijne, van de kolonie Suriname is gescheiden, en dat de tusschen die koloniën gelegen landstreken, rivieren en kreken open en onbewaakt liggen. Is het ons vroeger gelukt door het schrikmiddel van oorlogsschepen aan de monding der rivieren Suriname, Saramakka en Corantijn, de desertie onzer slaven naar Britsch-Guyana te beperken, – aan de bewaking van de oostelijke grenzen, ongenaakbaar voor oorlogsschepen, valt niet te denken.'

De minister riep ook de eigenaren op om het lot van de slaaf te verbeteren.

In de loop van 1849-1850 ging de regering in druk overleg met de eigenaren om te komen tot de invoering van een nieuw slavenreglement.

In februari 1851 werd een nieuw slavenreglement ingevoerd waarin bepalingen waren opgenomen over de behandeling van de slaven, hun huisvesting, hun arbeid, en hun discipline.

De regering heeft tot dit reglement besloten om drie redenen:

13. Plantage Leverpoel.

14. Slavenhutten.

- de noodzaak om gehoor te geven aan de stemmen in Nederland die aandacht vroegen voor het lot van de slaven;
- de wenselijkheid van rust en orde in de kolonie;
- de behoefte er voor te zorgen dat de arbeiders nodig voor de instandhouding van de landbouw, niet zouden uitsterven.

In december 1851 diende de regering bij de Tweede Kamer een voorstel in om te komen tot vrijverklaring van slavenkinderen bij hun geboorte. De Tweede Kamer verwierp echter dit voorstel omdat er niet ook in stond dat de eigenaren schadeloos gesteld dienden te worden.

1852 werd een belangrijk jaar in de kwestie van de afschaffing van de slavernij. In dat jaar verscheen het boek van Harriet Beecher Stowe 'Uncle Tom's Cabin'. Ook op het Nederlandse publiek maakte dit boek een diepe indruk. De enkelingen die gepleit hadden voor afschaffing kregen nu meer medestanders en in de kranten werd er druk gediscussieerd over de kwestie. Onder druk van de publieke opinie werden er in de Kamer vele vragen aan de regering gesteld over het lot van de slaven.

In 1856 werd een eerste wetsontwerp ter afschaffing aan de Kamer aangeboden, maar veel kans om aangenomen te worden had dit ontwerp nog niet.

Intussen begon de regering zich zorgen te maken. In 1856 had de gouverneur van Suriname in een brief geschreven: 'Mijns inziens kunnen groote of algemeene militaire krachtaanwendungen verme-

den worden, indien maar spoedig een detachement troepen ter plaatse van verzet gebragt en de schuldigen tot schrik van anderen en ter voorkoming van grooter of herhaald verzet, ernstig gestraft, ja desnoods op standen voet gefusilleerd worden. Dit is een hevig maar krachtig middel om zonder nog tot den staat van oorlog over te gaan, den voortgang van gevaarlijke bewegingen, en eindelijk algemeenen opstand te stuiten.'

Het duurde nog tot juli 1862 (intussen waren er vier verschillende wetsont-

werpen in de Kamer uittentreure bediscussieerd) voordat de slavernij ook in Nederland met 47 tegen 11 stemmen werd afgeschaft.

De slavernij in de Nederlandse koloniën was voorbij.

Gedurende ongeveer twee eeuwen waren 300.000 tot 350.000 Afrikanen met geweld over de Oceaan naar de Nederlandse kolonie getransporteerd. Slechts voor 33.000 van hun nakomelingen was het weggelegd om in 1863 hun ketenen af te werpen.

Maar er zat nog een addertje onder het gras.

1. Beschrijf met behulp van kaart en tekst de ligging van Suriname ten opzichte van Engels en Frans Guyana.

2. Maak het volgende lijstje af:

jaartal	gebeurtenis buiten Nederland	reactie in Nederland
1833	Afschaffing slavernij in Br. Guyana	Regering wil zo nodig lot van Surinaamse slaven verzachten
1848	...	...
1849-1850	...	...
febr. 1851	...	...
dec. 1851	...	...
1852	...	...
1856	...	...
1862	...	...

3. Het slavenreglement voor de verbetering van het lot van de slaven (1851) werd door de regering ook ingevoerd om eigen economische redenen. Leg dat uit.

4. In 1789 vindt in Frankrijk de revolutie plaats. Tijdens deze revolutie wordt de

verklaring van de rechten van de mens afgekondigd. Zoek in je geschiedenisboek deze verklaring van de rechten van de mens op en leg dan uit of er verband bestaat tussen deze verklaring en de afschaffing van de slavernij.

15. Rietkappen op een suikerplantage, ± 1850.

3.2 De plantage-eigenaars

In Nederland en vooral in Amsterdam woonden verschillende groepen mensen die op een of andere manier belang hadden bij de plantages in Suriname; of omdat zij eigenaar waren van een plantage of omdat zij geld gestoken hadden in het beheer van de plantages. Zij ook hadden het meeste belang bij de dwangarbeid, die de slaven kosteloos moesten verrichten. Bij betaalde arbeid moest de prijs van de producten immers omhoog en kwamen de plantage-eigenaars in een moeilijke concurrentiepositie ten opzichte van andere plantage-eigenaars in het buitenland.

We zullen nu gaan zien hoe deze groep mensen zich opstelde ten opzichte van de afschaffing van de slavernij. We kunnen twee soorten reacties onderscheiden:

1. Een eerste reactie kun je aflezen uit onderstaand tabelletje

1668	23 plantages;
1683	50 plantages;
1687	200 plantages;
1730	400 plantages;
1785	452 plantages (van 350 van deze plantages woonden de eigenaars buiten Suriname);
1832	451 plantages;
1840	383 plantages;
1853	263 plantages;
1862	200 plantages;
1903	82 plantages;
1913	79 plantages;
1922	minder dan 80 plantages;
1976	minder dan 20 plantages.

(Een plantage is groter dan 25 ha)

2. De Amsterdamse heren schreven in 1848 een uitvoerige nota over de slavernij en verdedigden daarin het bezit van slaven. Door de eeuwen heen was altijd het bezit van slaven door de maatschappij, de staat en de godsdienst erkend en ondersteund als volstrekt wettig. Men beging een groot onrecht door het nu 'plotseling' voor te stellen alsof het zedeloos, onmenselijk – of zelfs nog erger – in strijd met de beginselen van het Christendom zou zijn om er slaven op na te houden. Natuurlijk kon de regering het eigendomsrecht op slaven opheffen of vernietigen, maar dan wel tegen een schadeloosstelling.

Maar ook dan waren de plantages niet uit de problemen. Wie zou immers op de plantages en in de steden de arbeid van de slaven overnemen?

Immigratie van arbeiders uit andere landen zou uitkomst kunnen bieden. Al in 1853 was men begonnen Chinezen als landarbeiders aan te voeren, maar dat was niet voldoende.

Het waren deze problemen waardoor de discussie in de Tweede Kamer over de afschaffing van de slavernij zes jaar geduurd heeft.

Na lange debatten in de Kamer werd dan eindelijk de wet op 9 juli 1862 aangenomen met onder meer de volgende bepalingen:

- op 1 juli 1863 zou de slavernij in Suriname tot het verleden behoren;
- iedere vrijgelatene zou onder bijzonder toezicht van de staat voor de tijd van 10 jaar verplicht worden onder contract loonarbeid te verrichten;
- iedere slavenbezitter zou als schadeloosstelling f 300, per slaaf ontvangen;
- de regering zou de immigratie van andere contractarbeiders bevorderen.

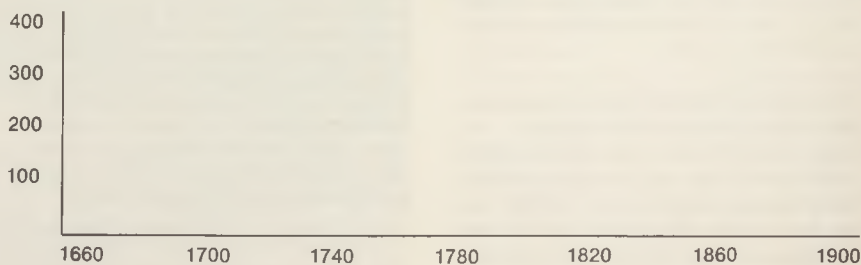

17. *Wij zijn vrij!* Een allegorische voorstelling van de afschaffing van de slavernij in Suriname.

1. Vul met behulp van de tabel deze grafiek in:

Ontwikkeling plantages

16. *Plantagedirecteur met huismeid en huisjongen*, ± 1840.

2. a. Met welk argument verdedigen de Amsterdamse heren het bezit van slaven?
b. Wat kan je **tegen** hun argument aanvoeren?

3. Onder welke voorwaarde waren de heren eventueel bereid afstand te doen van hun eigendomsrecht?

3.3 De reactie van de vrijgelatenen

Met het verlenen van burgerrecht aan een grote massa slaven in 1863 was Suriname geen Nederlandse volksplanting meer, maar werd het een overzees gebiedsdeel met een gemengde bevolking. De ex-slaven waren Nederlandse onderdanen geworden.

De slaven ontvingen het bericht van de emancipatie met grote blijdschap, maar ook zeer kalm. De dag van 1 juli 1863, waarop de emancipatie plaats vond, verliep heel rustig. Reeds lang van te voren waren de slaven begonnen de feestelijkheden ter ere van die dag voor te bereiden. De dag zelf begon met godsdienstoefeningen in de kerken van de verschillende gemeenten. Daarna trokken zij in optocht met vlaggen, groene takken en bloemen door de stad. 's Avonds was er een bijeenkomst in de Hernhutterkerk, waarin godsdienstige liederen werden gezongen. Later op de avond volgden op verschillende plaatsen openbare danspartijen. Ook op de plantages werd druk feest gevierd en gedanst. De feestelijkheden duurden drie dagen achter elkaar; op de 4e juli kwam in het hele land een einde aan het feestvieren en begon het dagelijkse leven weer op gang te komen. Toen drong het ook goed tot de ex-slaven door dat er geen sprake was van totale vrijheid, maar dat zij verplicht waren gedurende een periode van tien jaar onder contract loonarbeid te verrichten. Zeker, zij werden nu voor hun arbeid betaald en zij mochten ook hun eigen werkgever of plantage uitzoeken, maar zij moesten ingeschakeld blijven in de grote landbouw. Zij mochten niet als ze dat wilden zelf een eigen boerenbedrijfje beginnen. Moest de vrijgelatene nu gewoon bij zijn vroegere meester blijven, maar dan als contractarbeider? Vele vrijgelatenen wantrouwden deze situatie, maar vaak zat er niet veel anders op. Een aantal zocht werk op andere plantages of trok – dan maar liever zonder werk – op goed geluk naar de stad.

In 1873, dat wil zeggen aan het eind van de periode van De Tien Jaar, woonde 42,7 % van de totale bevolking van Suriname in Paramaribo.

Niet alleen wat betreft werk waren de eerste tien jaar teleurstellend verlopen. Meer dan 200 jaar lang hadden slaven nooit loon in de vorm van geld verdiend, behalve een zakcentje dat besteed kon worden in de plantagewinkel. De heer gaf het voedsel en besliste dus wat er gegeten werd, om de zoveel tijd besliste de heer dat er een nieuwe broek of bloes nodig was. Een zelfstandige huishouding was er niet bij voor de slaaf.

Officieel kon je niet eens van een slavenge-

18. Brits-Indische contractarbeiders.

zin spreken. Wettige huwelijken tussen slaven waren verboden, slavenkinderen behoorden toe aan de slavenmeester en niet aan hun ouders. Ouders konden niet zelfstandig beslissen hoe ze hun kinderen wilden opvoeden, want de heer stelde de regels en maakte ook uit welk beroep de kinderen op de plantage zouden uitoefenen. Hij lette daarbij natuurlijk op wat nodig was voor de plantage, erg veel om zich buiten een plantage staande te kunnen houden leerde de slaaf dan ook niet.

1. De tijd tussen 1863 en 1873 wordt genoemd: de tijd van het Staatstoezicht. Hoe komt men aan die naam?
2. Bij de optochten van de vrijgelatenen werden geen borden of spandoeken met teksten meegedragen. Verklaar dit.
3. Stel je voor dat je in 1863 leefde en je wilde, als voorstander van de vrijwording, een vrijgelatene helpen bij de tekst van een spandoek. Wat zou je erop zetten?
4. Er waren in Nederland en in Suriname nog genoeg mensen die tegen de afschaffing der slavernij waren. Maak een affiche/spandoek dat dit standpunt verkondigt. Het kan via een tekening of via woorden, of via een combinatie daarvan. Je kunt dit ook met een groepje doen.

Deel III

Suriname na 1873

Hfd. 1. Veel rassen, veel culturen

1.1. Creolen, Hindostanen, Javanen

Als reactie op de eeuwenlange gedwongen arbeid op de plantages voelden niet veel Creolen (afstammelingen van de Neger-slaven) ervoor om zich met landbouw bezig te houden. Ook nu nog vindt men maar weinig Creolen die, of als boer of als arbeider, in de landbouw werken. Zoals we al zagen, kwamen velen in Paramaribo terecht. Daar oefenden ze kleine ambachtelijke beroepen uit als kleermaker of schoenmaker, of ze begonnen een winkeltje. Sommigen kwamen in dienst van het koloniale bestuur van waaruit later de Creoolse middenklasse werd gevormd. Niet alle Creolen konden echter een bestaan in de stad opbouwen en zij waren gedwongen om zich tegen een laag loon aan hun vroegere eigenaren te verhuren. Om de plantages van nieuwe arbeidskrachten te kunnen voorzien werden goedkope arbeidskrachten geronseld in India. In 1873 kwamen de eerste 400 Hindostanen in een slechte gezondheid, na een maandenlange reis vol ontberingen, in Suriname aan. Daar wachtten hen erbarmelijke omstandigheden op de plantages, ook omdat zij geheel onbekend waren met de zware plantage-arbeid. De sterfte onder de Indische immigranten was hoog:

bijna 20% stierf aan uitputting. De lage lonen, waaraan de contractarbeiders zich voor vijf jaar moesten binden, de slechte huisvesting in de voormalige slavenverblijven en de zware arbeid leidden meerdere malen tot opstanden van de Hindostaanse contractarbeiders. In totaal werden ongeveer 35.000 mensen uit Brits-Indië geïmporteerd.

Toen de mensenstroom uit India dreigde op te drogen, begonnen de Surinaamse planters, in de jaren negentig van de vorige eeuw, arbeidskrachten uit Java aan te trekken. In 1890 kwamen de eerste Javaanse immigranten aan, die allen te werk werden gesteld op de suikerplantages.

De Javaanse contractarbeiders waren ook nodig omdat vele Hindostanen zo gauw hun contract afliep probeerden om buiten de plantages een beter bestaan op te bouwen. Velen van hen begonnen een landbouwbedrijfje ($\pm$ 1895). Zij verbouwden vooral rijst, waardoor Suriname omstreeks 1930 van een rijstimporterend een rijstexporterend land werd. Vlak na de Tweede Wereldoorlog was de kleinlandbouw in Suriname van veel grotere betekenis dan de plantagelandbouw. In tegenstelling tot de Hindostanen had de meer-

derheid van de Javanen er geen zin in zich als zelfstandig boer vast in de Surinaamse bodem te wortelen. Velen van hen verlengden hun contracten met de planters, anderen huurden een stuk land op een gebied van de regering.

Het resultaat van de ontwikkeling – de komst dus van Europeanen, Neger, Hindostanen en Javanen en vele anderen – is een maatschappij met opvallende verschillen in ras, cultuur en godsdienst.

Naar 'landaard' was de bevolking op 31 december 1971 als volgt verdeeld:

Hindostanen	142.300
Creolen	118.500
Javanen	58.900
Bosnegers	39.500
Indianen	10.200
Chinezen	6.400
Europeanen	4.000
Overigen	5.100
Totaal	384.900

Creolen, Hindostanen en Javanen nog even part bekeken:

Creolen

Na 1863 heeft de Nederlandse regering een duidelijke poging gedaan de Creolenbevolking te europeaniseren. De leerplicht werd ingevoerd en via het onderwijs werd getracht de Nederlandse cultuur aan de Creolen door te geven. En niet zonder gevolg; momenteel kan men zeggen, dat de Creolen de Europese en in het bijzonder de Nederlandse cultuur tot de hunne gemaakt hebben. Zij belijden vooral de christelijke godsdienst en meer dan andere groepen spreken zij Nederlands. Zij vormden jarenlang de grootste bevolkingsgroep toen Suriname in 1954 zelfstandig werd, waren zij het die de voornaamste bestuursposten gingen bezetten.

Hindostanen

De onderwijspolitiek van de regering ging aanvankelijk grotendeels langs deze groep heen. Men beschouwde ze als tijdelijke bewoners die men liever niet uit het eigen cultuurpatroon wilde halen. De Hindostanen zelf namen echter geen genoegen met deze aanpak en begonnen hun culturele achterstand in te halen: de emancipatie van de Hindostanen kwam op gang, die

19. Aankomst van Javaanse contractarbeiders.

vooral werd bevorderd door hun groeiend aantal.

1930 – 20% van de totale bevolking

1950 – 34% van de totale bevolking

1964 – 38% van de totale bevolking

Tussen 1964 en 1971 gingen de Hindostanen de Creolen in aantal voorbij en werden de grootste bevolkingsgroep van Suriname.

De Creolen bezien hun toenemende invloed met een zeker wantrouwen. Dat is wel te begrijpen. In enkele tientallen jaren zijn de Hindostanen van een bezitloze en ietwat geminachte groep tot een betrekkelijk rijk en invloedrijk volksdeel geworden. Zij bezitten het grootste deel van het niet door plantages ingenomen cultuurland. De landbouwbedrijven en melkwinkels zijn grotendeels in hun handen, evenals de transportondernemingen en de confectiebedrijven.

Hun politieke macht groeide ook snel: in 1970 werd hun politieke partij de grootste van het land.

Javanen

De bevolkingsgroep van de Javanen leeft betrekkelijk geïsoleerd in de Surinaamse samenleving. Zij belijden meestal de Islamitische godsdienst en er is weinig sprake van overgang naar het christendom. Zij werken in loondienst op de Europese ondernemingen of op de Hindostaanse landbouwbedrijven.

Politieke macht kunnen zij niet krijgen, omdat ze een vrij kleine groep zijn vergeleken met de Creolen en Hindostanen. Bovendien is de helft Indonesisch staatsburger, zodat in Suriname maar de helft van de Javaanse bevolkingsgroep kiesrecht heeft.

20. Aardewerk van de Caraïben.

1. Maak een grafische voorstelling van de samenstelling van de Surinaamse bevolking. Je kunt dit doen door eerst een cirkel te tekenen en dan de procenten te berekenen van de verschillende bevolkingsgroepen. Vervolgens geef je elke bevolkingsgroep verhoudingsgewijs een deel van de cirkel.
2. Wat verstaan we onder grootlandbouw, wat onder kleinlandbouw?
3. Waarom gingen rond 1900 de Hindostanen wel als boer in de kleine landbouw werken en deden Creolen dat veel minder?
4. Probeer te verklaren waarom rond 1900 wel Creolen als ambtenaar in dienst van het koloniale bestuur werken, maar Hindostanen niet.
5. Welk bewijs vind je in de tekst van het feit dat vele Javanen Suriname niet als hun tweede vaderland zien?
6. Tussen welke van de drie hier behandelde groepen bestaat tegenwoordig de meeste spanning, en waarom?

1.2. Indianen

Zoals je in deel II hebt gezien, hadden de Indianen vrij weinig contact met de andere bewoners van Suriname. Zij leefden hun eigen leven in eenheid met de natuur. Pas aan het begin van de 20e eeuw kwam er uit verschillende hoeken van de Surinaamse samenleving meer belangstelling voor de Indianen. Wat dit kan betekenen, is te zien aan de ontwikkeling van twee stammen, de Caraïben van Galibi en de Akuliyo.

De Caraïben van Galibi

1 In de monding van de Marowijne, met uitzicht op de open oceaan, ligt het grootste Caraïbendorp van Suriname; ruim 500 inwoners (1968), die in groepjes over een afstand van ongeveer 2 km langs de rivier wonen. Het totale aantal Caraïben aan weerszijde van de Marowijne was in 1968 ruim 1300.

2 Zij zijn landbouwers, die hun tuinen in gekapt bos aanleggen. Daarnaast jagen en vissen zij, terwijl in hun leven de producten die in het bos, op de savanne en langs de rivieren en kreken worden aangetroffen een belangrijke rol spelen. De opbrengst van jacht, visserij en landbouw verkopen zij, tot het begin van deze eeuw op vrijwillige basis, op markten in de plaats Albina.

3 Er waren in Albina echter winkels met nuttige en aantrekkelijke waar, en de Caraïben ontdekten dat zij er gemakkelijk hun vis konden verkopen. Vanouds visten de Caraïben met pijl en boog, gif en visvalen. Onder invloed van contacten met Europeanen en Chinezen gingen zij over

op visvangst met netten. Dit leverde een groot overschot aan vissen op, dat gemakkelijk verkocht kon worden.

4 Maar voor de Caraïben was de visserij op de eerste plaats bedoeld voor eigen gebruik. Voor de verkoop visten zij alleen als zij geld nodig hadden. Daar zij echter voor hun dagelijks onderhoud (voedsel en huisvesting) in het geheel geen geld nodig hadden, was de aanvoer van vis in de stad onregelmatig en dus onbetrouwbaar in de ogen van de vishandelaren in de stad.

5 De invloed van buiten werd echter steeds sterker en de behoeften van de Caraïben groeiden mee. De dorpen zelf waren nu niet meer in staat om al hun jonge mensen op te vangen. Bovendien maakten deze jongeren kennis met nieuwe mogelijkheden, door in contact te komen met bijvoorbeeld opkopers van hout en met verschillende industrieën. Door dit contact kregen zij de behoefte aan allerlei consumptiegoederen, die zij eerst konden aanschaffen door gebruik te maken van elke nieuwe werkgelegenheid. Zo kwamen zij meer en meer terecht in de geldeconomie, waarin zij deze goederen konden krijgen.

6 De Caraïben zijn in staat gebleken een eigen identiteit te bewaren en zich toch zodanig aan te passen aan de veranderde omstandigheden dat de meerderheid van de inwoners van Galibi een heel redelijk inkomen heeft. Of dit in de toekomst met veranderende behoeften van de Caraïben en de verschuivingen in het levenspeil in Paramaribo, zo zal blijven is een vraag.

De Akuliyo

In 1937 werkte in Zuid-Suriname de zogenaamde grensexpeditie, die tot taak had vast te stellen waar de grens tussen Suriname en Brazilië liep. Leden van deze expeditie kwamen aan de Oelemari in contact met een kleine groep Indianen, die nooit enig contact had gehad met de buitenwereld: zij beschikten alleen over stenen bijlen. De Indianen waren bang en agressief en trokken zich na anderhalf uur weer terug in het bos. Sindsdien is het bestaan bekend van een groep nomadische Indianen in Zuid-Suriname.

In 1938 had een pater nog enig contact gehad met deze Indianen, maar pas dertig jaar later, in 1968 kwam het derde contact tot stand. In de tussentijd waren er wel geruchten omtrent 'Wilde Indianen' in het gebied van de Oelemari.

In de jaren 1968-1970 slaagden zendelingen erin de meeste Akuliyo, die in kleine groepen van hooguit enkele tientallen leden langs betrekkelijk vaste paden trokken, te vinden. Op het moment van het nieuwe contact waren de Akuliyo volstreekte nomaden, die maar enkele dagen, op zijn hoogst enkele weken, op één plaats bleven. Zij leefden van jacht, visserij en

21. Een Caraïbische vervult haar burgerplicht.

verzamelen. Minder dan een eeuw geleden waren zij landbouwers, die hun tuinen in het bos aanlegden, maar die daarnaast zeer afhankelijk waren van jacht, visserij en bosprodukten voor hun levensonderhoud. Waarom zijn de Akuliyo dan nomaden geworden? Waarschijnlijk zijn zij door ruzie en strijd met andere Indianen afgesneden geraakt van de aanvoer van kapmessen en bijlen en werden zo langzamerhand steeds afhankelijker van jacht, vissen en verzamelen.

Zij moesten toen wel blijven zwerven om twee redenen:

1. na enkele dagen verblijf was er ter plekke niet meer voldoende voedsel; niet gebonden aan vaste woonplaatsen was het veel gemakkelijker om te verhuizen dan om langere dagtochten te gaan maken op zoek naar wild, honing, knollen, vruchten enz.

2. omdat slechts op bepaalde verspreid liggende plaatsen belangrijke grondstoffen te vinden waren: speciale steen voor bijlen, bepaalde vezels voor touw, een soort riet voor pijlen en een ander soort riet voor hangmatten.

Hun hele levenswijze was aangepast aan voortdurend trekken. Hun uitrusting was heel eenvoudig: een draagmand met de hangmatten, een pot van aardewerk, messen van bamboe, een vuurwaaier, klein gereedschap gemaakt van dierentanden, enkele reserve bijlen en pijl en boog.

De Akuliyo en het sterven.

De Akuliyo konden zich met hun beperkte

uitrusting en hun uitgebreide kennis van het oerwoud in leven houden, maar een zwaar leven was het wel.

Hieronder tref je een lijstje van gegevens over het sterven van de Akuliyo en een lijstje van mogelijke oorzaken. Jij moet proberen de twee lijstjes met elkaar te verbinden.

1. de levensduur

zuigenlingensterfte betrekkelijk laag;

kindersterfte wat hoger;

sterfte onder de jonge volwassenen was laag;

na de dertig begon voor velen het einde snel te komen;

mannen en vrouwen op leeftijd stierven eenzaam.

2. mogelijke oorzaken

Isolement;

honing moet uit bomen gehaald worden;

in de bossen waren vele jaguars aanwezig;

nomaden kunnen op hun trektocht geen zieke mensen gebruiken.

22. Met niets dan hun wapentuig en enige korven vol huisraad trekken deze Guyanese Indianen telkens over grote afstanden naar nieuwe, meestal kortstondige verblijfplaatsen.

Van nomaden naar dorpbewoners

De zendelingen wilden tussen 1960 en 1970 de Akuliyo opsporen om hen het evangelie te brengen. Daarvoor waren de zendelingen ook naar de volken Trio en Wayana gekomen. Vanaf het eerste contact zijn de zendelingen gaan praten over hun boodschap.

Zending bedrijven en medische hulp geven was bijna onmogelijk wanneer de Akuliyo hun nomadische levenswijze zouden volhouden. Het zou praktischer zijn wanneer zij op een vaste plek gingen wonen. Het eerste plan was de stichting van een Akuliyo dorp aan de Oelemari, de rivier waarvan de Akuliyo zeggen dat hun voorouders daar hun dorpen hadden. Er werd een landbouwgrondje aangelegd en er werd geplant. Dit plan mislukte omdat de Akuliyo bleven trekken.

Toen werd besloten om de Akuliyo over te brengen naar de dorpen van de Trio. In 1971 vond een massale verhuizing plaats, waarbij de Akuliyo eerst per boot naar de vliegbasis van de Oelemari werden gebracht, en vandaar per vliegtuig naar de Trio dorpen Alalaparu en Tëpu. De overgang is niet zonder vrees voor de gevolgen voorbereid. En die vrees is bewaarheid geworden; een 12-tal Akuliyo, 25 % van de overgebrachte groep, heeft het niet overleefd en is binnen enkele maanden gestorven. Alleen waren het niet alleen de allereersten, maar ook kinderen en jonge volwassenen. De oorzaak moet vooral gezocht worden in de ingrijpende dieetwijziging. Van vet-eiwit rijk en koolhydraat arm dieet, gingen de Akuliyo van de ene dag op de andere over op het omgekeerde. Vooral de groep die naar Alalaparu ging werd getroffen, omdat de wild- en visvoorziening daar veel slechter is dan in Tëpu. Binnen enkele dagen na aankomst leden de Akuliyo vrijwel zonder uitzondering aan zware ingewandstoornissen. Behalve zuiver fysieke klachten waren er enkelen die de overgang psychisch niet aankonden en gewoon niet meer wilden leven.

Het herstel

Nadat de Akuliyo van Alalaparu waren overgebracht naar Tëpu begon de toestand te verbeteren. In de loop van 1972 en 1973 begonnen zij zich langzaam te herstellen. Onder leiding van Trio (elke Akuliyo had een Trio mentor toegewezen gekregen), begonnen zij mee te doen aan de werkzaamheden van de Trio. De vrouwen werd geleerd kassave te bereiden en in 1973 hielpen de mannen met het aanleggen van nieuwe tuinen.

De vrouwen pasten zich gemakkelijker aan dan de mannen. In de omstreken van Tëpu was het jagen met pijl en boog bijna kansloos geworden omdat de Trio al jaren het geweer gebruikten. De Akuliyo kwa-

men dan ook steeds met lege handen van de jacht terug en voelden zich afhankelijk van de Trio en dat viel niet mee. Zij waren immers altijd gewend voor hun eigen kost te zorgen. De autoriteiten hebben toen enkele Akuliyo aan een geweer geholpen. Vooral de jongere Akuliyo leerden snel met een geweer om te gaan. Zij zullen zich wel snel tot een Trio ontwikkelen en hetzelfde geldt voor de kleine kinderen. Of de ouderen (van boven de 30) zich ooit zullen aanpassen is de vraag. Zij zullen tussen twee werelden blijven leven: terug kunnen en willen zij ook niet, maar tot aanpassing zijn zij niet meer in staat.

En wat gebeurt er met de oude Akuliyo cultuur?

De Caraïben:

1. Waar liggen Galibi, Albina;
2. De Caraïben zijn er in geslaagd zichzelf te blijven ondanks de invloed van buiten. In de tekst kan je hiervoor redenen vinden. Maak het volgende schema af:

alineaa reden

*** ***
*** ***
*** ***

3. Omschrijf het begrip geldeconomie;
4. Waarom hebben de Caraïben voor huisvesting en voedsel geen geld nodig;
5. Voor welke produkten zullen de Caraïben wel geld nodig hebben;
6. Er trekken ook steeds meer Indianen naar Paramaribo. Hoe komt dat;
7. Op welke wijze zijn de Caraïben in contact gekomen met de buitenwereld;
8. De meerderheid van de inwoners van Galibi heeft een redelijk inkomen.
a. wat is een redelijk inkomen?
b. waardoor kan dat veranderen voor de Caraïben?
9. Wat betekent: de Indiaan heeft zijn eigen identiteit bewaard;

De Akuliyo:

10. Zoek op je kaart de Oelemari op.
11. Wat kan je zeggen van de dichtheid van het bos?
12. Waarom trekt men in kleine groepen rond?
13. De uitrusting was eenvoudig, maar ook noodzakelijk. Geef van elk stuk aan waarvoor men het nodig had en doe dit als volgt:

Voorwerp Doel

Hangmat	Uitrusten, slapen (niet op de grond in verband met beesten)
---------	---

enz.

14. De Akuliyo en het sterven. Bekijk de twee lijstjes en probeer ze met elkaar in verband te brengen. Je doet dit als volgt: De Zuigelingensterfte was betrekkelijk laag omdat zij in isolement leefden. De kindersterfte was wat hoger omdat ... enz.

Van nomaden naar dorpsbewoners:

15. Waaruit bestaat vet-eiwit rijk en koolhydraat-arm dieet?
16. Wat zijn fysieke klachten?
17. Wat zijn psychische klachten?
18. De Akuliyo moesten toen zij van nomaden overgingen op mensen met een vaste woonplaats, heel anders gaan leven. We zeggen dan wel dat hun cultuur verandert. In de tekst staan een aantal van die veranderingen genoemd. Zoek deze verandering op en schrijf ze met eigen woorden in je schrift.
19. Waarom is de aanpassing voor de Akuliyo anders verlopen dan voor de Caraïben?
20. Maak een opstel over een jongen of meisje van het Akuliyo volk, die moet verhuizen naar een Trio dorp.

1.3. Bosnegers

We hebben al gezien dat Bosnegers mensen waren die de plantages durfden te ontvluchten en die als vrije negers in de binnenlanden een bestaan hebben opgebouwd. Zij leefden daar geïsoleerd en waren daardoor in staat hun oude gewoonten in ere te houden. Hun leven was hard, maar daardoor werden ze ook weerbaar. Debielen komen bij hen niet voor, de mensen worden oud en stellen er een eer in om tot op hoge leeftijd flink mee te werken. De Bosnegers stellen hoge prijs op vakmanschap en jezelf kunnen redden. Ze

houden van afwisselend werk, zowel thuis als elders, en ze haten het als andere mensen druk op hen proberen uit te oefenen. In de jaren 1920 werd in Bosnegergebied (langs de Cottica-rivier) begonnen met mijnbouw. Er was namelijk bauxiet gevonden en een Amerikaanse maatschappij (later Suralco geheten) kreeg vergunning om te graven. Dicht bij een Bosnegerdorp ontstond het mijnstadje Moengo. En wegen waren natuurlijk ook nodig. Kort voor de Tweede Wereldoorlog werd een nieuw gebied opengelegd, deze keer langs de Suriname-rivier, en ook dit was gebied van Bosnegers. Na de Tweede Wereldoorlog is er op aandrang en bijna helemaal op kosten van Suralco een stuwmeer zo groot als onze provincie Utrecht

aangelegd, dat dient voor de opwekking van electriciteit voor fabrieken die bauxiet verwerken. Bosnegers zagen hun hutten onder het water verdwijnen. Na hun gebied zoveel kleiner was geworden en ook zoveel minder bruikbaar voor hun manier van leven, gaven vrij veel Bosnegers dat leven op en gingen in loondienst bij de bauxietmaatschappijen of bij andere werkgevers in de stad. Gaandeweg maakten zij kennis met de 'verlokkingen van de beschaving' waarvan ook zij wilden genieten. Daar is echter geld voor nodig, zodat ze moesten zorgen in loondienst te blijven. Al met al is de aanpassing aan de westerse cultuur bij geen enkele groep in Suriname zo snel gegaan als bij de Bosnegers.

23. Ligging van de dorpen van diverse Indianenstammen.

1. Er wordt in de tekst gesproken over 'Bosnegers'. Hoe komen we aan die naam?
2. Bij de Bosnegers kunnen we onderscheiden de Djoeka's, de Saramanka's en Aloekoe's. Ieder heeft zijn eigen cultuur, gewoonten en gebruiken. Welke gevolgen heeft dit wanneer deze stammen zich gaan 'aanpassen' aan westerse 'beschaving'?
3. Iedere stam heeft zijn eigen stamhoofd, de 'kerk' van de Grote Godheid en de comité's van notabelen en 'grafpriesters'. Op welke problemen kan dat stuiten als de Bosnegerdorpen zich moeten gaan houden aan bijvoorbeeld de wetten van het land?
4. In de tekst staat dat de Bosnegers krachtig van aard zijn. Hoe zou dat komen?

Hfd. 2 Rassen en klassen

2.1 Het verband tussen ras en klasse

In een maatschappij bestaan lagere en hogere klassen. In welke klasse iemand hoort hangt af van:

- a. De sociale functie, dwz welk werk doet hij/zij in de maatschappij.
- b. Het vermogen of de inkomsten uit werk, dwz over hoeveel geld kan iemand beschikken.

In Suriname komt daar nog iets bij:

- c. De kleur.

De Europeanen waren sinds lang de leidende groep die het hoogste aanzien bezat. De kleur van deze leidende groep werd nu een maatstaf: hoe lichter men van kleur was, hoe hoger men in aanzien stond.

De verhoudingen tussen de diverse bevolkingsgroepen zijn niet altijd hetzelfde geweest, zoals aan de verschillende schema's te zien is.

in de 17e eeuw en 18e eeuw

Europese kolonisten

Afrikaanse kolonisten

Indianen + Bosnegers
(vrije mensen)

in de 1e helft van de 19e eeuw

Europeanen

vrije kleurlingen

vrije negers

gekleurde slaven

negerslaven

Indianen + Bosnegers
(vrije mensen)

na 1863 en in de 1e helft 20e eeuw

Europeanen + Creolen Eerste klasse

Creolen Middenklasse

Creolen + Hindostanen + Javanen Volksklasse

Indianen + Bosnegers

24. Bauxietwinning bij de plaats Onverdacht. Graafmachine en transportband.

1. Je ziet drie verschillende schema's die de maatschappelijke verhoudingen tussen de Surinaamse bevolkingsgroepen weer-geven.

Noteer de verschillen en de overeenkomsten.

2. Uit welk schema blijkt het best dat de huidskleur bepalend was voor de plaats in de maatschappij?

3. Wat valt op wat betreft de plaats van de Indianen en de Bosnegers? Welke verklaring kan je hiervoor geven? Je moet bij het zoeken hiernaar ook gebruik maken van vroegere hoofdstukken over Indianen en Bosnegers.

4. In de eerste helft van de 19e eeuw vind je geen Hindostanen en Javanen in het schema. Geef hiervoor een verklaring.

5. Welke groep van de bevolking heeft het hoogste inkomen en waaruit blijkt dat?

6. Uit de piramiden kan je opmaken dat 1863 een belangrijk jaartal was, want daarna verandert er nogal wat. Geef aan welke veranderingen dat zijn.

7. Hoe komt het dat Creolen in de 1e helft van de 19e eeuw in de eerste en tweede laag weten door te dringen?

8. Waarom staat er bij de laag van de Indianen en Bosnegers niet in de rechterkolom ingevuld?

2.2 Een voorbeeld: ras en klasse in de mijnbouw

Als men in Suriname over mijnbouw spreekt, denkt men vrijwel uitsluitend aan bauxiet, dat vooral in de omgeving van Moengo uit de grond wordt gehaald. Toen men rond 1920 met de ontginning van het bauxiet daar begon, was dit gebied alleen bereikbaar per schip, na een langdurige reis over de zeer bochtige, maar diepe Cottica. Om de voor de winning van bauxiet nodige arbeidskrachten te huisvesten moest er een stadje gesticht worden, met alle voorzieningen die daarbij horen. De bauxietmaatschappij, toen nog Surinaamse Bauxiet Maatschappij geheten, zorgde zelf voor de huizen, de winkel, de bakkerij, de waterleiding en andere noodzakelijke voorzieningen. Moengo werd een zogenaamde maatschappijstad, dat is een gemeenschap afhankelijk van één bedrijf, voor wat betreft de meest noodzakelijke diensten van het stadsleven. De maatschappij was werkgever, huisbaas, ziekenverzorger, winkelier, bakker en nog meer tegelijk. Wie niet voldeed werd naar Paramaribo teruggestuurd.

Het nieuwe stadje werd vanaf het begin verdeeld in drie wijken:

- een wijk voor de Noord-Amerikanen;
- een wijk voor de Creolen;
- een wijk voor de Javanen.

Kijken we nu, rond 1980 naar Moengo, dan is er zeker het een en ander veranderd, maar nog steeds bepaalt de bauxietmaatschappij alles. Suralco is nog altijd verreweg de belangrijkste werkgever. Ook nu nog zijn de woningen en andere belangrijke gebouwen, zoals het ziekenhuis, de bioscoop en de sportvoorzieningen eigendom van de Suralco.

De wijkindeling is veranderd. Deze is nu als volgt:

- de topfunctionarissen, de 'staf', woont in een aparte wijk;
- het middenkader, de 'maandgelders' wonen voor een groot deel bij elkaar in het oostelijk deel van de oudste wijk van Moengo;

- de overige werknemers, de uur- en weekloners, bewonen de resterende huizen.

Elke groep heeft zijn eigen ontspanningsgelegenheid, die niet alle vrij toegankelijk zijn ('hoog' mag wel naar 'laag', maar niet omgekeerd). Ook andere voorrechten bevestigen deze driedeling. Zo heeft de staf bijvoorbeeld een eigen zwembad en tennisbaan en een eigen schoolje voor kinderen. De niet bij Suralco werkzame personen vallen ook onder deze driedeling.

Rond 1970 was het personeel van Suralco als volgt samengesteld:

- staf van 26 man, waarvan 16 blanken, 8 Creolen en 2 Chinezen

- 100 maandgelders, waarvan 2 blanken, 76 Creolen, 7 Javanen, 5 Hindostanen
- 1000 uur- en weekloners, waarvan 40% Creolen, 43% Javanen, 6% Hindostanen, 10% Bosnegers, 3% Indianen, 4 blanken en 3 Chinezen.
- 2 à 300 losse arbeiders, waarvan 60% Bosnegers en 40% Javanen.

Hfd. 3. De overheersing van de Nederlandse cultuur

3.1 Het onderwijs

Minister van Fransen van de Putte noemde in 1865 Suriname 'een ware volksplanting, een overzeesch Nederlandsch gewest'. En dit moest zo blijven, ook nu een grote massa slaven, die in zeer onvoldoende mate de Nederlandse taal beheerste en vrijwel geen westers onderwijs had genomen, burgerrecht had gekregen. In 1876 werd de leerplicht voor kinderen van 7-12

jaren ingevoerd; het onderwijs werd kosteloos in het *Nederlands* gegeven. De meeste schoolboekjes werden in Nederland gedrukt en door Nederlandse schrijvers samengesteld. De geschiedenis- en aardrijkskundeboeken lieten De Rijn bij Lobith in ons land komen en lieten Willem van Oranje als de Vader des Vaderlands optreden. In de rekenboekjes moesten de afstanden tussen Gouda en Den Haag berekend worden en in taalles moesten de leerlingen bij een temperatuur van 40° de volgende zin leren schrijven: het heeft hier gisteren gesneeuwd.

Anton de Kom, auteur van het boek 'Wij Slaven van Suriname' schreef in 1934 het volgende:

'Geen beter middel om het minderwaardigheidsgevoel bij een ras aan te kweken dan dit geschiedenisonderwijs waarbij uitsluitend de zonen van een ander volk worden genoemd en geprezen. Het heeft lang geduurd voor ik mezelf geheel van het gevoel bevrijd had, dat een neger altijd en onvoorwaardelijk de mindere moest zijn van iedere blanke.'

De schoolboeken zijn intussen wel verbeterd. Ze zijn wel nog steeds in het Nederlands, want ook na onafhankelijkheid in 1975 is het Nederlands de officiële taal in Suriname.

Uit onderzoek is gebleken dat er verband bestaat tussen het goed Nederlands spreken en het goed kunnen volgen van onderwijs.

Wat zegt het volgende lijstje?

- 55% van de schoolgaande kinderen haalt de zesde klas van de lagere school.
- 16% van de schoolgaande kinderen haalt de zesde klas zonder zittenblijven.
- in meer dan de helft van de Creoolse gezinnen wordt Nederlands gesproken.
- in 11% van de Hindostaanse gezinnen wordt Nederlands gesproken.
- in 7% van de Javaanse gezinnen wordt Nederlands gesproken.

25. Wonen in de stad. Erf van de laagste bevolkingsklasse.

1. In de tekst wordt gesproken over twee soorten wijkindeling. De ene is een indeling naar ras en de ander een naar klasse. Geef aan welke indeling berust op ras en welke op klasse.
2. a. Maak met behulp van de cijfers over het personeel in 1970 een schema naar belangrijkheid van de mensen die bij Suralco werken.
- b. Berust dit schema op ras- of klasseverschil?

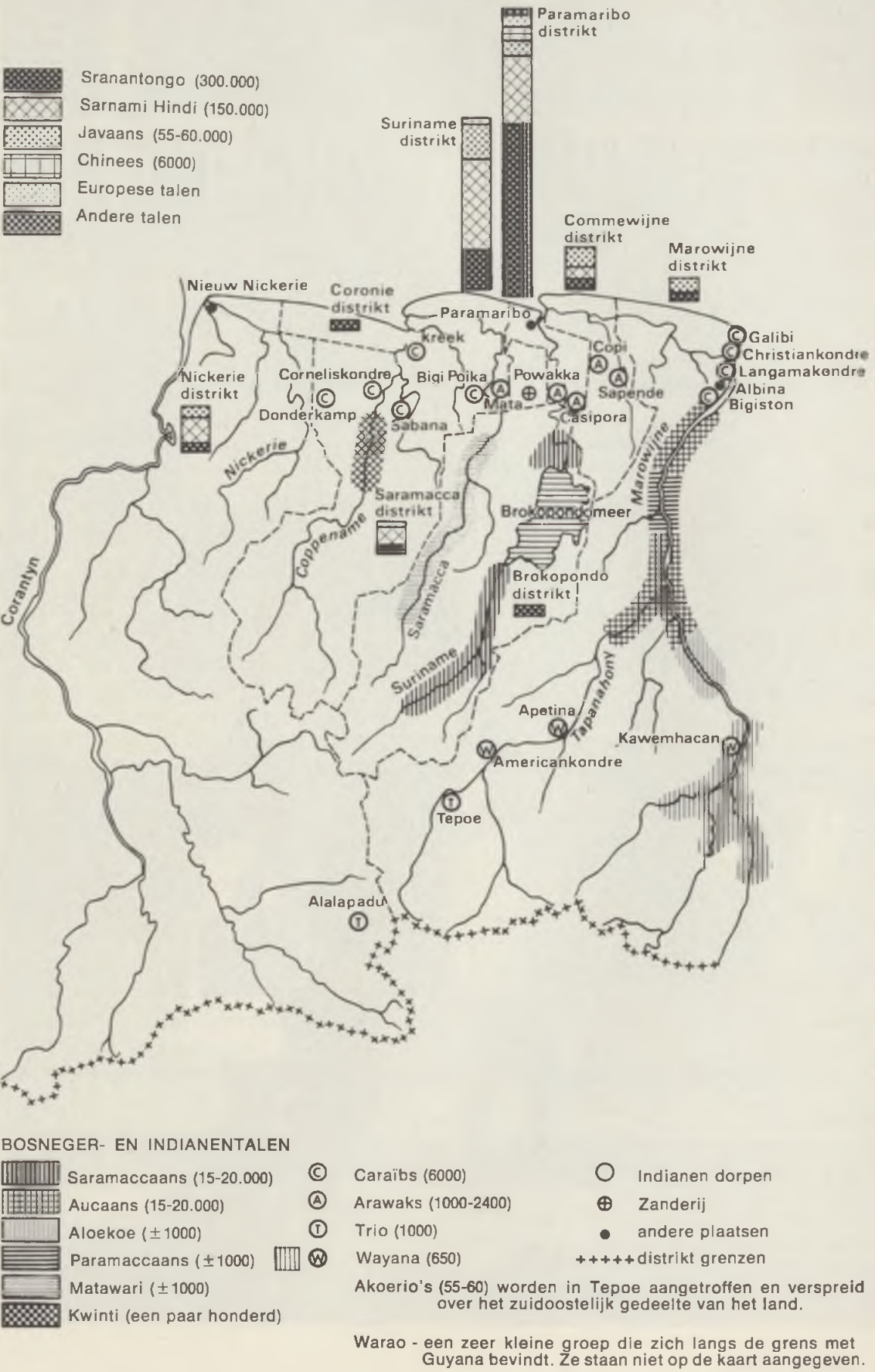
Eindopdracht over hfd. 1 en 2:
Maak een schema naar belangrijkheid van alle groepen in de Surinaamse bevolking met 1980 als jaar.

26. Bosnegers.

- 1. Als het onderwijs in het Nederlands wordt gegeven, welke taal moeten de leerlingen dan spreken?
- 2. Bekijk de taalkaart en beantwoord de volgende vragen:
 - a. hoeveel talen worden er op zijn minst gesproken?
 - b. Sranantongo of Negerengels is de lingua franca, dat betekent de taal die thuis het meest wordt gesproken. Hoeveel Surinamers beheersen deze taal?
 - c. Waaruit kan je opmaken dat vele Surinamers twee- of drietalig zijn?
 - d. Hoeveel talen worden er gesproken in het district Paramaribo?
 - e. In welke districten worden Europese talen gesproken?
 - f. Waar wonen de meeste Bosnegers?
- 3. De kinderen uit welke bevolkingsgroep hebben de meeste kans om de school goed te doorlopen?

De distributie van de talen die gesproken worden in Paramaribo en de kuststrook met uitzondering van Bosneger- en Indianentalen, worden hieronder aangegeven in statistische kolommen. Sranantongo is de „lingua franca”. Nederlands is de officiële taal.

Kaart vervaardigd naar gegevens van Summer Institute of Linguistics, afd. Paramaribo.

27. Taalkaart van Suriname.

28. Albina, 1975.

3.2 Missie en zending

Het Christendom – een godsdienst behorend tot de Westerse cultuur – heeft veel invloed gehad in Suriname. De meeste Creolen, Benedenlandse Indianen, Chinezen en Europeanen zijn Christen; de helft is Protestant en de helft Rooms-Katholiek. Bijna 80% van de Hindostanen is Hindoe, de overigen Moslim en Rooms-Katholiek, de meeste Javanen zijn Moslim. De Bovenlandse Indianen en Bosnegerstammen hebben voor het merendeel hun eigen oude godsdiensten.

Het Christendom heeft dus de meeste invloed gehad op de Creoolse bevolkingsgroep. Missionarissen en zendelingen – afkomstig uit Europa en Nederland – leerden hen hoe ze moesten leven, naar Westers patroon.

Ook de regering hielp hierbij. In 1874 werd het 'plegen van afgoderij' strafbaar gesteld en onder afgoderij verstond men de belangrijkste Afrikaanse religieuze gebruiken. Men meende dat het in het belang van de bevolking noodzakelijk was streng tegen de oude Afrikaanse gebruiken op te treden. Pas in 1971 is de strafbaarheid op afgoderij afgeschaft omdat dit niet in de Surinaamse situatie paste en strafbaarheid van afgoderij beschouwd moest worden als discriminatie op godsdienstig gebied.

1. Welke groep Surinamers heeft vooral de invloed van het Christendom ondergaan en hoe is dat te verklaren?
2. Uit welke gebieden kwamen de voorouders van deze groep mensen?
3. Waaruit blijkt dat vele oude godsdienstige gebruiken niet door het Christendom verdwenen zijn?
4. Wanneer is iets afgoderij?
5. Stel dat een Creool met een Hindostaanse wil trouwen. Zou dat veel problemen geven, denk je? Welke? Zouden die problemen zo groot zijn dat een huwelijk niet door kan gaan?

3.3 Massamedia

Tot 1975 heeft Nederland ook op de massamedia haar stempel gedrukt. Nog is het zo dat bijna alle kranten in de Nederlandse taal verschijnen, hetzelfde gaat ook op voor radio en tv.

Degenen die kranten konden lezen, lazen hierin vooral veel over Nederland, over het uitvaren van de Scheveningse haringvloot, over de problemen in de aardappelmeelindustrie in Oost Groningen, over de suikerbietenteelt in Brabant die dat jaar zo tegengevallen was. Men moest daardoor wel het gevoel krijgen dat men veel meer bij Nederland hoorde dan bij de Caraïbische landen die toch dichterbij in de buurt liggen.

Kranten, radio en tv ontvingen hun nieuws maar van één nieuwsbureau, het ANP, en de berichten die het ANP doorgaf waren tevoren door Nederlandse journalisten verzameld.

Toen de televisie opkwam, hing deze erg op Nederland. Het is inderdaad moeilijk om als beginnende meten allerlei zendtijd te moeten vullen. Men nam daarom in het begin gehele programma's van de Nederlandse tv over, die gemaakt waren voor de belangstelling van het publiek in Nederland en niet voor dat in Suriname.

Na 1975 is vooral de tv veel meer gericht op de problemen van de Surinaamse bevolking zelf. Men trekt erop uit om de levenswijze en ideeën van de verschillende bevolkingsgroepen te laten zien. Ook de kranten brengen nu meer Surinaamse nieuws, al staat Nederland nog steeds zeer in de belangstelling.

Verandering is dus sinds kort in gang gezet, maar velen waren toen al naar het hun zo vertrouwd gemaakte Nederland vertrokken.

1. Sinds 1974 is Suriname een onafhankelijk land. Aan de massamedia kan je merken dat Suriname zich van Nederland begint los te maken. Geef daarvan enkele voorbeelden.

2. Waarom staat Nederland in de Surinaamse massamedia toch nog steeds zeer in de belangstelling?

3. Waarom is het juist voor Suriname zo belangrijk dat zij over massamedia beschikt die goede informatie geven over binnenlandse en buitenlandse aangelegenheden?

Hfd. 4 Migratie

4.1. Verklaring

In de Surinaamse geschiedenis is migratie iets heel gewoons. De Creolen zijn uit Afrika gekomen; de Hindostanen en Javanen uit India en het toenmalige Nederlands-Indië. De Creolen trokken na het afschaffen van de slavernij, als eersten, van de plantages weg. Via de kleinlandbouw zijn de meesten van hen nu in de stad beland. Een deel van de Creolen, de Bosnegers of Boslandcreolen, trokken aanvankelijk de andere kant op; diep het binnenland in. Zij vluchtten van deze plantages tot achter de stroomversnellingen in de rivieren waar de boten van hun achtervolgers niet konden doordringen. Maar sinds kort bewegen ook velen van hen zich in de richting van de stad, waar het aantal Bosnegers dat er blijvend woont is toegenomen. De Hindostanen, later in Suriname aangekomen, zijn ook later in de kleinlandbouw terecht gekomen. Van hieruit is bij hen ook de trek naar Paramaribo op gang gekomen. De Javanen, die het laatst in Suriname zijn aangekomen, blijken als laatsten in de richting van de stad te trekken.

Deze migratie heeft niet kunnen brengen wat men ervan verwachtte: een beter bestaan. In Suriname heeft in de 20e eeuw altijd een grote werkloosheid geheerst. In de stad waren niet genoeg bedrijven die de nieuwkomers werk konden verschaffen. Suralco bijvoorbeeld, die in geld gemeten 90% van de export verdient, heeft maar 7% van de beroepsbevolking in dienst. Vooral voor ongeschoolde mensen is er geen werk te vinden en als ze al werk vinden zijn de lonen zeer laag. Sociale voorzieningen ontbreken volledig. Daarbij komt een geweldige bevolkingsexplosie, 45% van de bevolking is beneden de 15 jaar! Wat zou de toekomst hen brengen?

Intussen bestond er ook nog een grotere 'stad', Nederland, waar beter onderwijs

is, meer werkgelegenheid, hogere lonen en veel betere sociale voorzieningen. Nederland was niet in de buurt, maar toch dichtbij, sprak men immers niet Nederlands en wist men niet van de Scheveningse haringvloot en de Brabantse suikerbieten? Nederland kwam echt in de buurt toen Surinamers in 1954 officieel Nederlanders werden. Zij kregen toen dezelfde rechten als in Nederland wonende Nederlanders. Tevoren was het voor een Surinamer heel moeilijk om een vergunning te krijgen om zich in Nederland te vestigen.

Rond 1968 kwam een massale migratie op gang. Toen vast kwam te staan dat Suriname in 1975 onafhankelijk zou worden en de Surinamers dan niet langer Nederlanders zouden zijn, begon zelfs een haastige uittocht. Surinamers die voor de bewuste datum in Nederland waren, konden namelijk Nederlander blijven, de anderen kregen de Surinaamse nationaliteit.

4.2. Gevolgen van de migratie

Heeft de migratie naar Nederland de Surinamer verbetering gebracht?

Men kan zeker zeggen dat er een financiële verbetering is gekomen, ook zijn de opleidingsmogelijkheden voor de jongere kinderen beter, maar er zijn ook keerzijden aan de migratie die pas in Nederland goed duidelijk worden. Naar Surinaams gevoel zijn Nederlanders zo weinig vrolijk, er wordt zo weinig gelachen, op straat wordt zo weinig een praatje aangeknoopt. Op straat kijkt men misprijzend naar Surinaamse huisvrouwen die luid pratend en lachend samen op de bus staan te wachten. De kinderen worden op school uitgelachen en gepest, ook de ouders ervaren discriminatie. Ze weten het, ze zijn niet welkom. Werkloosheid staat hen ook hier te wachten, Surinamers hebben minder kans bij sollicitaties. Welke toekomst hebben de jongeren?

Vestiging in en vertrek uit Nederland

Jaar	Vestiging	Vertrek	Saldo
1967	3.396	1.538	2.458
1968	4.481	1.471	3.010
1969	5.937	1.567	4.370
1970	7.334	1.776	5.558
1971	9.409	1.943	7.466
1972	8.439	2.126	6.313
1973	11.036	2.076	8.960
1974	17.834	2.158	15.776
1974 (jan t/m okt)	15.307	1.729	13.578
1975 (jan t/m okt)	31.117	2.221	28.896

Was de migratie gunstig voor Suriname? Voorzover werkloze en ongeschoolde mensen vertrokken, betekende dit een verlichting voor Suriname. Ook voor de Surinaamse overheid: er heerste bij de meeste Surinamers een grote ontevredenheid die misschien wel tot demonstraties, rellen of nog erger had kunnen leiden (Uiteindelijk is deze ontevredenheid toch in de vorm van een staatsgreep van militairen tot uitbarsting gekomen).

Nadelig was dat ook beter opgeleide mensen vertrokken, zo werken bijvoorbeeld in Nederland meer Surinaamse artsen dan in Suriname zelf, terwijl deze artsen wel in Suriname zijn opgeleid. Hetzelfde geldt voor verpleegsters.

Al met al is het natuurlijk nooit goed voor een land dat al zo weinig inwoners heeft, als er veel mensen vertrekken.

Zou jij teruggaan als je Surinamer was?

4.3. Bericht van een Hindostaans meisje

De samensteller van dit boekje over de geschiedenis van Suriname is leraar en hij heeft een Hindostaans meisje als leerlinge in zijn klas. Hij heeft haar gevraagd in het kort op te schrijven wat zij zou willen vertellen over Suriname. Zij kende zijn boekje nog niet, want dat was toen nog niet klaar.

'Ik ben een Hindostaans meisje en ben nu 16 jaar. Toen ik uit Suriname kwam, een paar maanden voordat Suriname onafhankelijk werd, was ik 9 jaar. Ik heb nog steeds dierbare herinneringen aan Suriname. Ik vind Suriname een mooi, maar ook gevaarlijk land. Zoals de oerwouden waar wilde dieren rondliepen en als men ergens een huisje had, moest men erg voorzichtig zijn voor de dieren die je konden overvallen. Suriname was wel onbetrouwbaar, maar het was een vrij land. Ik voelde me er thuis.

Het is een land vol tegenstrijdigheden, met van rijke tot zeer arme mensen, gierige en behulpzame mensen. Heel duidelijk kan men de samenleving van rijk, arm en er tussen in onderscheiden. De armen hebben nauwelijks een huisje, of leven in een krotje of een bouwvallig huis. De rijken hebben schitterende huizen met zwembaden, bedienden enz. Mensen die beheerders waren van grond die zij konden verkopen, of er op verbouwen, of in percelen verhuren en dan altijd aan mensen die minder rijk waren. Als men rijk is, dan is men rijk, maar als men arm is dan is dat voor heel zijn leven behalve als men naar een land trekt voor een beter bestaan.

Mannen, vrouwen en kinderen die bedelen om geld of om een beetje voedsel. Maar in Suriname bestonden geen sociale voorzieningen al was het wel een democratisch land.

Ook de Surinaamse economie was heel slecht. Grondstoffen werden naar andere landen geëxporteerd, zonder dat het land er zelf voordeel van had. Suriname werd bestuurd door een ander land, waardoor dit land de weg kon uitstippelen. Suriname was democratisch, omdat Nederland democratisch was. Alleen de gouverneur werd niet door het volk gekozen, omdat

die door de koning werd aangesteld. Na de gouverneur kwam de president en daarna de ministers. In Nederland kan men dit vergelijken:

Koningin – Gouverneur

President – premier (bijvoorbeeld minister van Agt)

minister – ministers (bijvoorbeeld van onderwijs en wetenschappen)

Er waren ook politieke partijen. De grootste partijen waren: VHP en NPK.

De Creolen hebben ten opzichte van de Hindostanen de meerderheid. Tussen deze twee groepen waren dan ook de meeste spanningen en botsingen, vooral als men moest gaan stemmen. Maar Suriname was ook geen eenheid met één ras, maar met veel rassen en culturen. Mensen waren daar vrijwillig of onder dwang terecht gekomen, zoals de negers die uit Afrika waren aangevoerd toen de Indianen te zwak waren om op de Nederlandse plantages te werken. In 1863 werd de slaavernij afgeschaft, maar de Hollanders hadden toch arbeiders nodig. Zij haalden mensen die contractarbeiders werden genoemd.

Aan arme mensen aan wie arbeid werd aangeboden als zij hun handtekening zetten op een stuk papier. Aan hen werd beloofd na de arbeid genoeg geld in bezit te hebben om terug te keren naar hun vaderland. Deze mensen waren bijvoorbeeld Hindostanen uit India, Javanen uit Java enz. Zij zijn niet terug gekeerd omdat ze het niet konden. Zo waren in Suriname veel rassen terecht gekomen.

Een groepje mensen bepaalt de macht omdat nu Suriname onafhankelijk is geworden in november 1975. Er bestaat geen gouverneur meer, die door de koningin is aangesteld. Het is geen democratisch land meer, maar een republiek waar de militairen de macht hebben. Veel mensen zijn naar Nederland getrokken. Het is alsof zij konden aanvoelen dat als Suriname onafhankelijk werd, er problemen zouden komen.

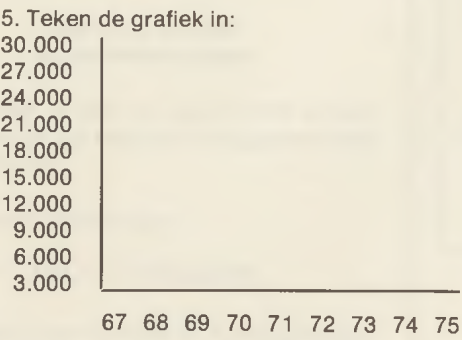
Maar later zal ik naar Suriname teruggaan, omdat ik verplicht was hier te komen, Suriname blijft voor mij altijd mijn vaderland.'

Shantie Bihla

29. Surinamerivier.

- 1. In 1975 is Suriname onafhankelijk geworden. Tot welke problemen kunnen de rasverhoudingen aanleiding geven? Denk aan Bestuur (wie in de regering, wie hoofden van departementen, welke maatregelen moeten het eerst?), onderwijs (waar meer, wat meer?), wonen, godsdienst, cultuur.
- 2. Wij Nederlanders voelen ons een volk. Waarom zou dat zo zijn?
- 3. Is het nodig dat mensen die in een bepaald gebied wonen, het gevoel hebben dat ze samen een volk zijn? Verklaar je mening.
- 4. Zouden Surinamers voor 1975 zich samen een volk gevoeld hebben? Verklaar je mening.
Bekijk ook eens of het in jouw antwoord verschil maakt of het voor of na 1975 is.

- 6. Stel je hebt een gezin en je woont in Suriname en je wilt naar Nederland (voor 1975). Maak eens een lijstje van alle dingen waaraan je moet denken en welke problemen je eventueel moet oplossen in verband met de verhuizing naar en de vestiging in Nederland.
- 7. Vind je dat de Surinamers die hier nu wonen, terug moeten naar Suriname?
- 8. Wat kun je afleiden uit de krantenknipsels van hier in Nederland verschijnende Surinaamse kranten?

Herkomst illustraties

Omslag: fotodienst Koninkrijk Instituut voor de Tropen, Amsterdam.

1. J.M.M. van Amersfoort, Suriname. Serie Landendocumentatie Kon. Instituut voor de Tropen, Amsterdam 1975.
2. J.J. Hartsinck, Beschrijving van Guiana, S. Emmering, Amsterdam 1974, dl 1, p 1.
3. A. Helman, Avonturen aan de wilde kust. Sijthoff, Alphen a/d Rijn 1982, p 29.
4. Hetty Paërl, De Geschiedenis van Suriname, verteld en getekend door -. SUA Amsterdam 1975, p 6 t/m 9.
5. Helman, p 29.
6. idem, p 49.
7. A. van Dantzig, Het Nederlandse aandeel in de slavenhandel. Fibula - van Dishoeck, Bussum 1968, p 107.
8. idem, p 90.
9. J. Fontaine, Uit Suriname's Historie. Fragmenten uit een bewogen verleden. Walburg Pers 1980, p 60.
10. Van Dantzig, p 64, 65.
11. Fontaine, p 69.
12. Helman, Avonturen, p 133.
13. Fontaine, p 57.
14. Helman, Avonturen, p 126.
15. idem, p 108.
16. Helman, Avonturen, p 109.
17. van Dantzig, p 64.
18. Helman, Avonturen, p 148.
19. Fontaine, p 112.
20. J. de Hoog, Suriname, een land in opkomst. Etnografisch Museum Delft 1958.
21. P. Kloos, The Maroni River Caribs of Surinam. Van Gorcum, Assen 1971, p 241.
22. Helman, Avonturen, p 26.
23. W. Dostal. The situation of the Indian in South America, Bern 1972, p 349.
24. van Amersfoort, p 16.
25. A. Helman ea, Cultureel mozaïek van Suriname. Walburg Pers, Zutphen 1978, t.o. p 257.
26. van Amersfoort, t.o. p 24.
27. Helman, Cultureel Mozaïek, t.o. p 33.
28. Willem Diepraam, The Dutch Caribbean. Foto's. Arbeiderspers, Amsterdam, p 56.
29. idem, p 67.

200 000 lezers?

**Weekkrant
Suriname**

Nederland blijft van belang voor Nationaal Leger van Suriname

Surinamer naar cursus in Panama

Paramaribo - Onze landgenoot A. Alridja, werkzaam op de afdeling archeologie van het ministerie van Cultuur, Jeugd, Sport en Volksmobilisatie, zal gedurende negen maanden in Panama deelnemen aan een cursus tot behoud van de culturele erfenis in de Amerika's. De studie wordt betaald door de O.A.S. De opleiding is bedoeld voor "aankomende" archeologen en archeologen in landen die lid zijn van deze organisatie.

SRANAN PEOPLE OPGELET!

Welke Surinamer/Surinaamse wil niet in het jaar 2000 op z'n oude dag na vele jaren hard werken met

f 200.000,- of f 400.000,-
genieten in mooi prachtig Suriname?

Ben expert op het gebied van **Risico en levensverzekering.**

Tussenpersoon van een multi-national verzekeringsconcern met kantoren in **SURINAME en AMERIKA no. 5** op de ranglijst met een omzet van plm. 3 miljard gulden per jaar.

(Nettowinst 1981 plm. 80 miljoen)

Voorbeeld man 35 jaar
verzekerd bedrag **f 150.000,-**

Winst na 30 jaar verzekerd
 $\pm 166\%$ **$\pm f 250.000,-$**

Op 65-jarige leeftijd
belastingvrij uitgekeerd **$\pm f 400.000,-$**

Extra's: f 150.000,-

Extra uitkering bij ongeval plus premie-vrij bij volledige arbeidsongeschiktheid en toch uitkering bij einddatum.

Wacht niet tot het te laat is, vele Surinamers zijn u al voor.

**Een zorg minder
en zekerheid meer**

Reken niet te veel op uw A.O.W. of uw pensioentje, ga met een veilig gevoel het jaar 2000 in.

Voor meer inlichtingen:

Tel.: 070-902818

of schrijf naar de heer R. Karijomenawi
Postbus 10416 - 2501 HK Den Haag

FIJN

dat u terugkeert naar Suriname!

Neem vrijblijvend contact met ons op voor het vervoer van uw verhuisgoederen en andere eigendommen.

Scheepvaartbedrijf Suriname
(Nederland)
Wilhelminakade 84b
Rotterdam-Zuid

Tel.: 010-84.08.89

KAVELS BOUWGROND te PARAMARIBO Kernkampweg

De kavels zijn gelegen aan een verharde weg met gesloten riolering. Ze zijn voorzien van een electra-, water- en riool-aansluiting.

Kavels v.a. 1350 m²
Prijs \$f 45.- per meter

Inlichtingen:

Paramaribo tel.: 97041
Nederland 071-892814

vingen. Het hoofdstuk over veeteelt maakt onder meer duidelijk waaraan men een gedomesticeerd dier herkent. Ook cultuurgewassen zijn van hun wilde soortgenoten te onderscheiden, zo maakt Van Zeist duidelijk.

Het minst boeiende deel van de bundel vond ik de stukken over de prehistorie van West-Azië, Griekenland en Italië: door hun inventariserend karakter vormen zij eerder handboekstof dan essays.

De praktijk van de moderne archeologie wordt in al deze stukken overvloedig geïllustreerd: het meest zichtbare resultaat zijn de vele grafieken en schema's die de opstellen begeleiden. Meer systematisch behandelen Van der Leeuw en Voorrips de nieuwe trends in een uiterst verhelderend stuk. Hoe de computer hand- en spandiensten verleent aan de archeologie bij het dokumenteren van de vondsten en het toegankelijk maken van het bestand, vertelt Dorst, medewerker bij de Rijksdienst voor Oudheidkundig Bodemonderzoek in Amersfoort.

Tenslotte voegt Van der Waals zijn steentje toe aan het mozaïek van de actuele archeologie door gebruik en misbruik van het vak in verleden en heden te beschrijven. De Noordse mythe heeft zijn tegenhanger in de moderne Afrikaanse pogingen om een groots verleden vanuit de archeologie te konstrueren. Zo krijgt Europa zijn trekken thuis.

De illustraties zijn te duidelijk bedoeld geweest voor krantedruk: in boekvorm komen ze niet steeds tot hun recht. Maar inhoudelijk maakt *Voltooid verleden tijd?* aan de geïnteresseerde lezer – leek, leraar of leerling van de hogere klassen – de ondertitel meer dan waar: een hedendaagse kijk op de prehistorie.

Anton J.L. van Hooff

Pinin Carpi e.a., *Het boek voor jou over kunst*. Uitgeverij Kosmos, Amsterdam 1980, 152 blz., f 39,50.

Pinin Carpi e.a., *Het boek voor jou over huizen*. Uitgeverij Kosmos, Amsterdam 1980, 152 blz., f 39,50.

Deze twee zeer aantrekkelijk ogende boeken zijn vertalingen van Italiaanse uitgaven uit 1978 onder de titels *Il libro delle figure* en *Il libro delle case*. De Nederlandse tekstbewerking is van Ineke Ris. Heel wat mensen zijn betrokken geweest bij de tot stand koming ervan. De grote hoeveelheid illustraties is met zorg bij elkaar gezocht, ook is er veel speciaal voor deze uitgave ontworpen. Er zijn allerlei 'doe-dingen' afgedrukt. Illustraties en werkopdrachten zijn dan ook essentieel voor de boeken, die tot doel hebben kinderen spelenderwijs in te leiden in kunst en

architectuur. Beide zijn geschreven voor een leeftijd van zes jaar en ouder; ze lijken mij ook voor iemand van dertien of veertien jaar nog wel zinvol. De nadruk valt in beide boeken op het leren kijken naar de eigen omgeving en daarbuiten, zowel in plaats als in tijd, zelf aan het werk te gaan en vanuit een (hopelijk) zo verkregen betrokkenheid uiteindelijk te komen tot enige kennis van en begrip voor kunstuitingen.

Het *Boek voor jou over kunst* begint met een ouderwetse tekenles, waarin een bloem zo natuurgetrouw mogelijk nageemaakt moet worden. Het meisje Sanne, nieuw op school, neemt hier geen genoegen mee en laat andere kinderen in de klas zien, dat tekenen méér in kan houden en dan 'hardstikke leuk wordt in plaats van stomvervelend'. Na deze instap komt het thema 'leren kijken' aan de orde: op straat, weerspiegelingen in het water, in huis (b.v. hoe een broodje in elkaar zit). Hierna worden enkele aspecten van schilderkunst en beeldhouwen besproken op een soms opvallend inventieve manier. Er wordt ingegaan op de vragen 'wat vind je mooi' en 'waarom'. Er wordt ingegaan op vorm en vormverandering, op droombeelden en dan zó dat de lezer er persoonlijk bij betrokken wordt. Vervolgens komen mogelijke functies van kunst aan de beurt, kunst als illustratie van een verhaal, kunst als verhaalleverancier, de thema's mens en natuur in de kunst.

Het boek eindigt met te bespreken waar je kunst kunt vinden; in musea uiteraard, maar ook in parken, op muren, als reclamemateriaal en in de natuur, b.v. het oranje gordijn gespannen over de volle breedte van een vallei in Colorado.

Bij *Het boek voor jou over huizen* komen allerlei aspecten van bouwen en wonen aan de orde op dezelfde manier als in het boek over kunst. Ook hier wordt weer sterk een beroep gedaan op de 'zelfwerkzaamheid' van de lezer. Hij leert te kijken naar de eigen omgeving, die uiteen te raffen in onderdelen, welke vervolgens worden vergeleken met iets overeenkomstigs in andere culturen. Ook wordt aangezet tot het zelf oplossen van hedendaagse problemen.

Na ook hier begonnen te zijn met een smaakmakend verhaaltje, dat de te behandelen problematiek dicht bij huis moet brengen, worden eerst allerlei manieren van wonen besproken en de vraag gesteld hoe je zelf zou willen wonen. Na het in elkaar knutselen van een eigen kasteel, wordt er gekeken waarvan een huis gebouwd kan worden. Onderdelen van gebouwen als ramen, deuren en balkons, daken, trappen en binnenplaatsen worden

vergeleken. Daarna komen groepen gebouwen aan de beurt: allerlei soorten dorpen, het ontstaan en de uitgroei van een stad – ook ver in de toekomst – en tevens 'huizen waarin niemand woont', tempels, fabrieken, scholen (de opdracht een eigen lievelingsschool te ontwerpen zal niemand verbazen).

Het boek eindigt met interieur in vroeger tijd en nu, met speciale speelmeubels en poppenhuizen.

Beide boeken voldoen w.b. de opdrachten, illustraties en tot inleving uitnodigende tekst mijns inziens goed aan hun doel. Het *Boek voor jou over kunst* is een logisch geheel geworden, waarin eigenlijk veel negentiende- en twintigste-eeuwse stromingen op een of andere manier begrijpelijk aan de orde komen. Het is geschreven voor een kind wat zelf zit te lezen, maar kan de leraar aan heel wat goede ideeën helpen, zeker als hij zijn stofkeuze voor geschiedenis wat ruimer opvat. Ook aanbevolen voor studielessen – Is leren kijken niet een van de zeer belangrijke doelstellingen van het onderwijs?

Het boek over huizen komt er minder goed af. In deze opzet is het een chaotische hoeveelheid thema's geworden, die zeker voor een ouder kind teveel aan de oppervlakte blijven.

Beide kan ik aanbevelen voor een documentatiecentrum van een basisschool. In een bibliotheek van een school voor voortgezet onderwijs zal *'Het boek voor jou over kunst'* zeker niet misstaan.

T. Bogaerts-Stoopman

H.W. Koch, *Over hellebaarden, donderbussen en huurlingen*. Elsevier, Amsterdam-Brussel 1980, ISBN 90.10.02693.0, 259 blz., f 69,50. Vertaling van 'Medieval Warfare'.

Bij een eerste aanblik van het boek, dat op de flap de ondertitel 'Het krijgsbedrijf in de middeleeuwen' meekreeg, zal men zeggen: ziet er mooi uit. Weliswaar geen literatuurlijst, maar toch veel tekst en erg veel fraaie plaatjes. Bij een nadere beschouwing stelt het werk echter teleur. De illustraties zijn voor een groot deel niet echt functioneel. De bijschriften zijn zeer summier. Ook de volgorde, qua tijd, is niet systematisch. Men zou zich kunnen voorstellen dat eerst vroege afbeeldingen van een wapenrusting of een belegering komen, en pas verderop, samenhangend met het verhaal, latere afbeeldingen. Maar 15e-eeuwse illustraties worden rustig afgewisseld met 12e- en 19e-eeuwse om een toestand van laten we zeggen 1100 te illustreren. En als er in de tekst uitgebreid wordt ingegaan op een vroege afbeelding

van een kanon (p. 203), missen we juist een plaatje. Over het algemeen wel een leuk kijkboek, maar dus niet zo degelijk. Ook de vertaling is niet vlekkeloos. Een voorbeeld slechts. Het kaartje p. 8 vertoont het Romeinse rijk 'met zijn bisdommen' in de tijd van Diocletianus. We zien grote gebieden als Gallië, Hispanië enz. De vakterm 'diocese' is hier verkeerd begrepen. In die tijd, $\pm$ 300, bedoelde men er een staatkundige en geen kerkelijke indeling mee.

Komen we nu aan de tekst van Hannesjochim W. Koch, een Duitser, die, blijkens de flaptekst, na W.O. II naar Engeland is gegaan en nu geschiedeniscollege in York geeft. Hij heeft zich totnogtoe vooral bezig gehouden met de 20e-eeuwse oorlogen. Wellicht had hij er beter aan gedaan zich dan ook niet met de middeleeuwen te bemoeien, want de uitspraken die hij doet, roepen vele vraagtekens op, ondanks het feit dat de flaptekst in fraai uitgeversproza spreekt van 'een wetenschappelijk gefundeerde tekst' en 'een doorbraak in de geschiedschrijving over de middeleeuwse oorlogvoering'. Het doel van Koch is 'de hoofdlijnen van de geschiedenis van de oorlogvoering in de middeleeuwen aan te geven' (p. 9). Dat blijkt dan meer een hap en een snap te zijn, dan een schets van een ontwikkeling. Er worden in het geschiedverhaal terloops wel wijzigingen in bewapening en tactiek aangegeven, maar men krijgt beslist geen helder beeld van de 'hoofdlijnen'. De structuur van het boek is zwak, hoofdstuktitels passen soms niet bij de inhoud. Hinderlijker nog zijn de gebreken die de schrijver toont t.a.v. de normale basiskennis van de middeleeuwse geschiedenis.

Is dit boek nu bruikbaar op school? Wel, de eerste 180 blz. zouden dan met zeer grote voorzichtigheid moeten worden gehanteerd. De laatste 80 zijn wel beter en ook leesbaarder. Maar nog praktischer is het, gewoon een handboek middeleeuwse geschiedenis te pakken en de wapenkennis te putten uit bijvoorbeeld het systematische boekje van R.B.F. van der Sloot, *Middeleeuws wapentuig* in de Fibulareeks. Want systematisch kan men het boek van Koch niet noemen en hoofdlijnen geeft het niet duidelijk. En een typisch gevoel geeft ook de beschrijving van de zenuwen die een boogschutter gehad moet hebben als hij van dichtbij een ruiter moest beschieten: 'het soort zenuwen dat in de Tweede Wereldoorlog vereist werd om een Russische (!) T 34 tank tot op 13 meter te laten naderen en dan een pantservuist af te schieten' (p. 72).

W.H. Lenselink

David Barnouw, Van Nivo tot Reichsschule, Nationaal-socialistische onderwijsinstellingen in Nederland/Nederlandse meisjes in Duitse vakantiekampen zomer 1940.

Serie: Cahiers over Nederland en de Tweede Wereldoorlog, Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie, Staatsuitgeverij, 's-Gravenhage 1981, ISBN 90 12 03667 4.

N.K.C.A. in 't Veld, De ereraden voor de kunst en de zuivering van de kunstenaars, een bijdrage tot de geschiedschrijving van de zuivering van het vrije beroep.

Serie: Cahiers over Nederland en de Tweede Wereldoorlog, Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie, Staatsuitgeverij, 's-Gravenhage 1981, ISBN 90 12 0363 8.

Nu de geschiedschrijving over Nederland tijdens de Tweede Wereldoorlog door de voormalig directeur van het RvO, dr. L. de Jong haar voltooiing nadert, heeft het RvO zich bezonnen op de voortzetting van deze geschiedschrijving in het belang van wetenschap en voortbestaan van het instituut.

Het resultaat ligt thans voor ons in de vorm van een tweetal deeltjes uit een nieuw gestarte reeks: *Cahiers over Nederland en de Tweede Wereldoorlog*.

Drs. David Barnouw die het tweede deeltje in de reeks voor zijn rekening nam beschrijft in 112 pagina's de pogingen van de bezetter in het kader van de gelijkstelling een eliteschool voor Nederlandse jongens en meisjes te stichten naar voorbeeld van de Duitse *Nationalpolitische Erziehungsanstalten* (Napolas). Daarnaast beschrijft hij het bezoek van een tweetal groepen Nederlandse meisjes op uitnodiging van de Bund Deutscher Mädel (BDM) aan zomerkampen in Duitsland van deze organisatie, om zich daar respectievelijk te laten selecteren op hun geschiktheid om in Nederland leiding te geven aan een nationaal-socialistische jeugdbeweging of in Duitsland in een dergelijke functie te gaan werken.

Het eerste onderdeel van dit bundeltje over de Nivo en de Reichsschule is grotendeels gebaseerd op een drietal voorstudies van dr. De Pater, zogenaamde *Notitie(s) voor het Geschiedwerk* (omvangrijke geschriften, slechts voor intern gebruik voor het instituut bestemd) en lijkt daar slechts een bewerking van te zijn. Het is een beschrijvend stuk, waarin de moeilijkheden worden behandeld die het Reichskommissariat Nederlande moest overwinnen om een dergelijke eliteschool te stichten. Verzet van de kant van de NSB, die onderling verdeeld was in de vleugel van de groot-Germaan Rost van Tonnin en de Mussert-stroming, onenigheid in het Duitse kamp over Himmlers pogin-

gen invloed in deze school te krijgen en de wensen van het departement van Opvoeding, Wetenschap en Cultuurbescherming werkten tegen elkaar in en leidden er tenslotte toe dat er een zogenaamde *Nederlandsche Inrichting voor Volksche Opvoeding, Nivo* werd opgericht. Een op Nederlandse leest geschoeide variant op de Napolas en als zodanig door de bezetter nimmer enthousiast begroet. Dat blijkt uit het feit dat in september 1942, ongeveer een jaar na oprichting van de Nivo, een *Reichsschule* werd ingesteld en de Nivo werd opgeheven. In deze Reichsschule zou de nationaal-socialistische opvoeding van Nederlandse jongens ter hand worden genomen op bijna militaire wijze. Helaas is uit de bronnen weinig te destilleren over het onderwijs aan deze school. Meer bekend is er over de Reichsschule für Mädel, waarover freule Julia Op ten Noort de scepter ging zwaaien. Ook hier vooral organisatorische problemen, die het korte bestaan van deze in de praktijk met de jongensschool rivaliserende opleiding kenmerkten. Eind 1944 werden beide scholen naar Duitsland geëvacueerd, bij de naderende eindstrijd om Duitsland. Daar dwaalden de meisjes van de school lange tijd doelloos rond terwijl de jongens verdedigingswerk voor de Duitsers verrichtten.

De eerste studie in dit bundeltje is vanwege het beschrijvende karakter ervan misschien nuttig voor scholieren voor het maken van scripties of dergelijke, maar uit wetenschappelijk oogpunt nogal mager. Vermoedelijk is dat ook de reden waarom de conclusies van Barnouw nogal oppervlakkig blijven. Over de Reichsschule: 'Wat wel gezegd kan worden is dat er ..(..) . . . hard gewerkt werd ..(..)'.

Het tweede deel van dit bundeltje behandelt het bezoek van Nederlandse meisjes aan Duitse zomerkampen, zoals hierboven reeds vermeld. Het materiaal ervoor vond Barnouw in dagboekachtige verslagen van de meisjes zelf alsmede beoordelingsrapporten van de verschillende kampleidingen. Wij krijgen daardoor enig inzicht in het reilen en zeilen van deze kampen en de ervaringen van deze meisjes, die echter ongeschikt bleken – voor het merendeel althans – om er een Groot-Germaanse jeugdorganisatie mee op te bouwen. Daarvoor ontbrak het hen aan nationaal-socialistische opvoeding en ervaring. Voormalige padvindsters die nauwelijks ideologisch onderlegd waren in deze materie bleken volgens de rapportage nog het meest geschikt!

Interessanter dan de vraag naar hun geschiktheid leek het Barnouw uit de verslagen, die de meisjes hadden gemaakt en de gegevens die zij over zichzelf hadden verstrekt omtrent leeftijd, scholing, socia-

le achtergronden, beroep en lidmaatschappen van partijen of organisaties, te kijken naar hun sociale omgeving. Vermoedelijk wilde Barnouw daarmee de achtergronden van meisjes die geneigd waren naar de lokroep van het nationaal-socialisme te luisteren uit de doeken doen. Veel verder dan belichten daarvan komt hij niet. De verschillende statistiekjes die hij geeft en die 17 pagina's van dit onderdeel van het boekje beslaan (op een artikel van circa 45 pagina's) worden vrijwel allemaal onder voorbehoud gegeven en dienen 'zeer voorzichtig' te worden benaderd. Dit geeft de lezer het gevoel op drijfzand te lopen en vermoedelijk daarom trekt Barnouw geen of vrijwel geen conclusies uit zijn cijfermateriaal. Spijtig is dat als er een conclusie wordt getrokken en wel over het beroep van de vader van de meisjes (p. 95), dit een foute is! Barnouw hanteert een schema over beroepsmobiliteit in Nederland volgens een zestal clusters. In zijn statistiekje, waarin hij de beroepsbevolking in 1938 in percentages over die verschillende clusters verdeelt en deze vergelijkt met de beroepen van de vaders ontbreekt een cijfer (percentage) voor groep I, de hoogste sociale laag. In zijn conclusie daarentegen merkt hij op, dat het aantal meisjes van vaders uit de *drie hoogste* sociale groepen oververtegenwoordigd zijn!

Meer hout snijdt het eerste deel van deze cahiers van de hand van dr. N.K.C.A. in 't Veld over de zuivering van kunstenaars. Deze zuivering werd uitgevoerd door een zestal zogenaamde *ereraden* voor: literatuur in de brede zin (journalistiek en vertaalwerk inbegrepen), architectuur, de beeldende kunst, theater en muziek en tenslotte 'amusement'. In ongeveer een half jaar oordeelden deze raden over het gedrag van kunstenaars uit deze verschillende sectoren, waarbij het lidmaatschap van de zogenaamde Kultuurkamer in de meeste gevallen het centrale probleem vormde. De gevolgde procedures en de 'vonnissen' van de ereraden werden ernstig becritiseerd door enerzijds kunstenaars die geen lid van de Kultuurkamer waren geworden, anderzijds door artiesten die dat wel waren geweest en nu voor kortere of langere tijd de uitoefening van hun beroep werd ontzegd. Beide kampen organiseerden zich in enerzijds de Federatie van Beroepsverenigingen van Kunstenaars, die snel en grondig wilden zuiveren en de Actie Rechtsherstel, die zich verzette tegen de gevolgde procedures, de 'vonnissen' en – heel fundamenteel – de wettelijke status van de ereraden. Dat laatste punt was de achilleshiel van deze zuivering, want waar het niet om misdrijven ging en de Nederlandse wetgeving nog geen wettelijke basis aan deze zuivering

had gegeven konden de 'vonnissen' door de betrokkenen simpelweg genegeerd worden. Een extra probleem hierbij vormden de verschillende opvattingen die leefden in de verschillende ereraden, die leidden tot verschillende sancties voor dezelfde 'overtredingen'. Rechtsongelijkheid dus, die bestreden moest worden! Pas de Wet Zuivering Kunstenaars van 18 april 1946 legaliseerde de uitspraken van de ereraden, die echter ter revisie konden worden aangeboden aan een later ingestelde Centrale Ereraad. Van de 660 'veroordeelde' artiesten legden er 233 hun geval aan deze raad voor. 116 van hen kreeg een geheel of gedeeltelijke vermindering van de uitsluiting van hun beroepsuitoefening. De overigen – bijna de helft – kregen slechts een zeer kleine of geen vermindering. Toch hadden de oorspronkelijke ereraden het gevoel dat hun werk ongedaan werd gemaakt door de Centrale Raad, die daarmee als het ware te kennen gaf, dat zij hun taak niet naar behoren hadden volbracht. Eind 1946 boden zij daarom hun ontslag aan en pas in de tweede helft van 1949 werd de impasse doorbroken. Een gedeelte van de leden van de voormalige ereraden werd toen in de Centrale Ereraad opgenomen om zich over de nog te behandelen zaken te buigen. Intussen was men in Nederland in het algemeen de zuiveringen zeer moe – mede door de actualiteit van de Indonesische kwestie – en zo liep ook deze zuivering in feite uit op een mislukking. De problemen van de wederopbouw, de behoefte aan amusement en cultuur na de duistere bezettingsjaren, de politieke actualiteit, het waren alle aanleidingen daartoe. Een aardig boekje, dat een goed beeld geeft van de verwarring, de chaos en de pijnlijke problemen waar Nederland en met name cultureel Nederland na de bezetting voor stond. Voor de leerlingen misschien een eye-opener naar deze problematiek.

S.N. Temming

Joan Derk van der Capellen tot den Pol, *Aan het volk van Nederland*. Uitg. Heureka, Weesp 1981, prijs f 26,50.

Uiteraard niet toevallig is 200 jaar na de oorspronkelijke anonieme publikatie als tweede deel in de Tweestromenlandreeks een nieuwe herdruk verschenen van het bekende geschrift van de Gelderse patriot Joan Derk. Ongetwijfeld zal de uitgever velen aan zich verplichten omdat de uitgave van 1966 niet meer voorradig is. Voorzien van een lange inleiding – ongeveer de helft van het boek – door het echtpaar Wertheim en aangevuld met enige brieven van Joan Derk en verlucht met enige

afbeeldingen is het een zeer lezenswaardig boek geworden. Speciaal de inleiding plaatst Joan Derk in het kader van zijn tijd. Ook het niet vleiende oordeel van latere historici over het werk worden vermeld. Colenbrander vond het maar een 'overal oppervlakkig en op vele plaatsen laaghartig geschrift'.

Latere historici als Geyl, Romein, Kossman e.a. huldigden hem echter als een of zelfs de democratische leider. Uitzondering op deze regel vormt het proefschrift van C.H.E. de Wit. Joan Derk zou principieel binnen het bestaande staatkundige raam – de Unie van Utrecht – hebben willen blijven en zich alleen gekeerd hebben tegen kwalijke insluipsels. Speciaal zijn aanwezigheid in 1783 bij vergaderingen die zouden uitmonden in het niet progressieve staatkundige ontwerp de Grondwet-tige Herstelling werd door De Wit ge-laakt.

Volgens Wertheim overziet De Wit hier twee essentiële zaken. De Grondwet-tige Herstelling werd gepubliceerd na de dood van Joan Derk en bevatte een aantal punten die hij beslist niet over zijn kant zou hebben laten gaan als hij nog geleefd had. Bij de bijeenkomsten in 1783 streefde Joan Derk geen staatkundige hervorming na maar een buitenlands politiek doel: een alliantie met Frankrijk. Zijn angst voor de relaties van de Hofpartij met Engeland en Pruisen maakte dit bondgenootschap tot een conditio sine qua non voor het voortbestaan van de democratische hervormingsbeweging.

Tot slot dient gezegd dat het geschrift van Joan Derk de tand des tijds uitstekend heeft doorstaan m.a.w. het is een nog altijd sprankelend betoog voor democratische openheid.

Aanschaf voor een leerlingenbibliotheek verdient overweging.

F.R. Kat

H.W.J. Volmuller in samenwerking met de redactie van de Grote Oosthoek, *Nijhoffs Geschiedenislexicon Nederland en België*. Martinus Nijhoff, Den Haag/Antwerpen 1981, prijs f 135,—.

Als positief punt van deze lexicon dient allereerst het up to date zijn ervan genoemd worden. Uit vele voorbeelden blijkt dit. Zo staat b.v. het einde van het eerste kabinet Van Agt al keurig vermeld. Ook wordt gelukkig de monotonie van de gestaag neerdruppelende woordenregen doorbroken met afbeeldingen van schilderijen, gravures, affiches e.d.

Tevens wordt de loffelijke gewoonte toegepast bij elk onderwerp of persoon enige literatuur ter bredere oriëntering toe te voegen. Tot slot enige, willekeurig geko-

zen kleine kanttekeningen.

Als deze lexicon tot doelgroep heeft een breed publiek dat uit interesse iets wil opzoeken uit de Nederlandse of Belgische geschiedenis, dan verdient het toch aanbeveling, indien mogelijk, nederlandstalige literatuur te vermelden.

Enige voorbeelden.

Bij het begrip Armada staat wel het boek van Garret Mattingly uit 1960 maar niet de nederlandse vertalingen o.a. de bekende Elsevierpocket uit 1962. Bij de bespreking van het begrip conservatisme schittert het boek van Von der Dunk door afwezigheid. Bovendien dienen de Statistieken m.i. opgenomen te worden in het betoog over het conservatisme in België en niet apart zonder terugverwijzing naar het conservatisme.

In het voorwoord wordt gezegd dat om een zo groot mogelijk aantal trefwoorden te kunnen opnemen kunst en literatuur buiten beschouwing zijn gelaten. Hoewel dit gezien de omvang van het boek (655 blz.) te billijken valt, is het toch wel jammer. Misschien zou een apart deel over deze twee onderwerpen later dit tekort kunnen goedmaken.

Het zij echter vooropgesteld dat de positieve facetten van dit boek overheersen. Het is en blijft per slot van rekening een schier onmogelijke opgave het iedereen in een zodanig breed opgezette lexicon naar de zin te maken.

F.R. Kat

Bob Tadema Sporry, Auke A. Tadema, *Egyptische Mummies en hun geheimen*. Fibula van Dishoeck, Haarlem 1981, 160 blz., talrijke illustraties waaronder in kleur, f 21,50.

Met dit mummieboek heeft Bob Tadema Sporry weer een nummer toegevoegd aan de inmiddels indrukwekkende lijst publicaties Egyptologie voor een breed publiek. Haar belezenheid en reislust stellen haar in staat te voldoen aan de interesse die bij velen bestaat in de exotische wereld van oud-Egypte. Vakgeleerden schijnen steeds minder te kunnen toekomen aan verantwoorde populariseringsen, die noodzakelijk zijn om hun esoterische bezigheden een 'maatschappelijk draagvlak' te geven. Is het stalinistisch formulierenregime, dat het wetenschappelijk bedrijf steeds meer in zijn greep krijgt, hier debet aan? Of is het toch de gêne tegenover meesmuilende kollega's?

In ieder geval goed dat er Bob Tadema Sporry is die de publieke belangstelling bedient. Dit keer heeft ze als onderwerp gekozen wat al niet-Egyptenaren in de oudheid deed huiveren. Het sollen met de dood in oud-Egypte wordt levendig beschreven. Aan de orde komen de technische kanten van de mummifikatie – altijd goed voor griezelige plaatjes –, het ritueel van de bijzetting en de niet geheel consistente hiernamaalsopvattingen die gehecht zijn aan de praktijk van het konserveren van lijken. Men kreeg pas behoefte aan gespecialiseerde methoden toen de doden niet langer eenvoudig aan het natuurlijk mummifikatieproces van de Egyptische bodem werden toevertrouwd. Er is

een hele evolutie in de preparering van lijken en in de voorstellingen die gepaard gingen aan de praktijken: het is een verdienste van het boek dat Egypte nu eens niet als een statische (graf)cultuur wordt voorgesteld.

De schrijfster kent haar stof en haar publiek: aan het griezelen worden heel wat concessies gedaan, al gebeurt het achter het mummie masker van oprechte belangstelling. Wat vervelend zijn de krampachtige pogingen tot leesbaarheid die spreken uit de hoofdstuktitels 'Geconfinde lichamen', 'Scotland Yard en de vingers van de mummie', 'Stress is niets nieuws'. Ook de laatzinnigheid waarmee over het toerisme wordt gesproken – de 'toeristenmummie' (blz. 45) – doet niet sympathiek aan. Is het boek zelf niet het produkt van – verfijnd – toerisme en veronderstelt het niet als lezers bezoekers van het Nijlland?

Voor de afbeeldingen was het auteursduo niet afhankelijk van de foto-archieven: de – soms huiveringwekkende – originaliteit van vele foto's is verkwikkend temidden van de vele plaatwerken die onder ronkende titels steeds weer dezelfde afbeeldingen aanbieden. Misschien past een boek als dit in een lange geschiedenis van fascinatie door mummies in West-Europa: heeft men niet lang aan de konsumptie van gemalen mummie – *mummia* – heilzame effecten toegeschreven?

Egyptische mummies en hun geheimen zal de leraar-historicus voorzien van kennis en afbeeldingen voor een instructief uurtje griezelen: iets voor vrijdag het laatste uur?

Anton J.L. van Hooff

MALMBERGS C.S.E.-KATERNEN GESCHIEDENIS

Met aparte edities voor mavo en havo/vwo.

Onderwerpen t.b.v. het examen
in 1983:

Nationaal-socialisme in Duitsland

mavo-editie
ISBN 90 208 6573 0 f 8,50

havo/vwo-editie
ISBN 90 208 6583 8 f 9,00

Nederland van 1939- 1946

mavo-editie
ISBN 90 208 6553 6 f 9,00

havo/vwo-editie
ISBN 90 208 6563 3 f 9,50

Auteurs: K. van Dijk, drs. H. Ulrich, prof. drs. H.L. Wesseling. Voor het katern Nederland werd medewerking verleend door dr. J.C.H. Blom, specialist in Nederlandse geschiedenis.

Gezien de jarenlange ervaring van auteursteam en uitgeverij op het gebied van C.S.E.-onderwerpen en de positieve reacties uit het onderwijsveld werd ook voor deze katernen weer gekozen voor de bekende opzet:

- Basistekst met vragen betreffende het thema;
- Tijdspiegel, waarbij opdrachten zijn geformuleerd aan de hand van teksten, bronnen en illustraties;
- Volledige begrippenlijst met alle in de CEGES-normen genoemde begrippen;
- Chronologie;
- Literatuurlijst voor de leerling.

Elk docentenexemplaar bevat een gratis bijlage met uitwerking van vragen en opdrachten.

Ook verkrijgbaar in de boekhandel.

Een uitgave van Malmberg b.v.
Postbus 233 -
5201 AE Den Bosch.
tel.: 073-215565

malmberg

UITGEVER BV DEN BOSCH

**De complete geschiedenismethode met
aparte edities voor vwo, havo/mavo en lbo.
Maakt actief kennis verwerven mogelijk
door:**

- aanbieding van de leerstof in een taal die de leerling boeit;
- zinvolle en originele illustraties;
- werkboeken gericht op zelfwerkzaamheid met afwisselende opdrachten.

**KIJK OP
DE TIJD**

Auteursteam:
E.W. Heidt
drs. C.P.W.F. Herzberg
A.J. Kaasemakers
drs. H. Ulrich
(eindredacteur)
A.L. Verhoog
G. Vermeulen
prof. dr. H.L. Wesseling

Met voor docenten
praktische
handleidingen.

Ook verkrijgbaar via de
boekhandel.

malmberg

UITGEVER DEN BOSCH

Postbus 233
5201 AE Den Bosch
tel.: 073-215565.

nieuw

Ingrijpende herziening van

Geschiedenis op school

in theorie en praktijk

onder redactie van L.G. Dalhuisen, J.G. Toebes en D.H. Verhagen

Bij de derde druk is de omvang van 'Geschiedenis op school' dermate toegenomen, dat besloten werd het boek

in twee delen te splitsen. Hierdoor is 'Geschiedenis op school' handzamer en overzichtelijker geworden.

Deel 1 Grondslagen

Inhoud

- 1 Geschiedenisonderwijs in de moderne samenleving
- 2 Doelstellingen en de onderwijspraktijk
- 3 De betekenis van de ontwikkelings- en leerpsychologie
- 4 Leerstofkeuze: algemene uitgangspunten
- 5 Leerstofkeuze: de eigen tijd en de eigen regio
- 6 Geschiedenis en andere vakken
- 7 Staatsinrichting of staatkunde
- 8 Toetsproblematiek
- 9 Basisgegevens voor de beginnende leraar

Deel 1 Grondslagen
ISBN 90 01 33511 X ca. 400 pag. ca. f 45,00

Deel 2 Werkvormen en media

Inhoud

- 10 Werkvormen, algemene oriëntatie
- 11 Doceren, vertellen en het onderwijsleergesprek
- 12 Opdrachtvormen, groepswork en discussie
- 13 Dramatische werkvormen
- 14 Werken met bronnen
- 15 Het leerboek
- 16 Historische jeugdliteratuur
- 17 Onderwijsbladen en kranten
- 18 Het gebruik van beelden in het geschiedenisonderwijs
- 19 Film als historische bron in het geschiedenisonderwijs
- 20 Kaarten, diagrammen en cijfermateriaal
- 21 Geluidsopnamen
- 22 Het museum
- 23 Excursies
- 24 Oral history
- 25 Stappen bij het ontwerpen en evalueren van lessen

Deel 2 Werkvormen en media
ISBN 90 01 33512 8 ca. 400 pag. ca. f 45,00

**Deel 1 verschijnt in december 1982, deel 2
in het voorjaar van 1983**

Verkrijgbaar in de boekhandel en bij Wolters-Noordhoff bv,
Postbus 58, 9700 MB Groningen. Telefoon (050) 16 23 13.

Wolters-Noordhoff